

82ste ZITTING. — 11 MEI.

22. Vaststelling van wettelijke bepalingen tot beteugeling van het misbruik van sterken drank. (Algemeene beraadslaging.)

82ste ZITTING.

ZITTING VAN WOENSDAG 11 MEI.

(GROEPEND TEN 11 URE.)

Ingekomen: 1°. berigt van een lid, verhinderd de zitting bij te wonen; 2°. adressen. — Voortzetting en einde der beraadslaging over het wetsontwerp, houdende wettelijke bepalingen tot beteugeling van het misbruik van sterken drank. — Verslag uitgebragt op de inlichtingen der Regering op het verzoek tot het bewerken en uitgeven van een tachygraphisch verslag.

Voorzitter: de heer **Mirandolle**.

Tegenwoordig, met den Voorzitter, 69 leden, te weten de heeren:

van Eck, Röell, Siczkesz, van der Sleyden, Insinger, de Jonge, de Beaufort, Hingst, Kool, Oldenhuis Gratama, Sandberg, Schaepman, Heydenrijck, Rombach, Dirks, de Meijer, Idzerda, Borret, van der Feltz, van Osenbruggen, Ruys van Beerenbroek, Mees, de Savornin Lohman, van Asch van Wijck, A. van Dedem, Keuchenius, Blussé, Bichon van IJsselmonde, van der Schrieck, van Kerkwijk, Bahlmann, de Vos van Steenwijk, Bastert, van der Hoop van Slochteren, Lambrechts, Mackay, Cremers, van Gennep, Corver Hooft, Tak van Poortvliet, Schepel, Patijn, de Jong, van Blom, Reekers, Dijkmeester, Seret, de Ruiter Zylker, Schimmelpenninck, Liefinck, de Bruyn Kops, van Delden, Humalda van Eysinga, van der Kaay, Bredius jr., Arnoldts, van Baar, Bergsma, Wybenga, des Amorie van der Hoeven, Wintgens, Schagen van Leeuwen, van Wassenaer van Catwijk, van der Linden, van Houten, Nijst, Schimmelpenninck van der Oye en Goeman Borgesius;

en de heeren Ministers van Buitenlandsche Zaken, van Justitie en van Binnenlandsche Zaken.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De **Voorzitter** deelt mede, dat zijn ingekomen:

1°. een berigt van den heer Gleichman, dat hij verhinderd zal zijn de zitting bij te wonen.

Dit berigt wordt voor kennisgeving aangenomen.

2°. de navolgende adressen:

drie, houdende adhaesie aan het wetsontwerp tot beteugeling van het misbruik van sterken drank, van: het departement Kollum der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen;

J. A. van Driel en andere leden van het departement Kralingen der genoemde Maatschappij; het departement tot Nut van 't Algemeen, gevestigd te Twisk, en bestuurders van andere instellingen te dier plaatse en omstreken;

een van de kamer van koophandel te Zierikzee, houdende bedenkingen tegen het wetsontwerp op het regt van zegel.

Deze adressen zullen worden verzonden naar de Commissie voor de Verzoekschriften.

Aan de orde is de voortzetting der behandeling van het WETSONTWERP HOUDENDE VASTSTELLING VAN WETTELIJKE BEPALINGEN TOT BETEUGELING VAN HET MISBRUIK VAN STERKEN DRANK.

De algemeene beraadslaging wordt hervat.

De heer **de Savornin Lohman**: Mijnheer de Voorzitter! Er is reeds veel over het thans in behandeling zijnde wetsontwerp gesproken, en na hetgeen van deze zijde op uitnemende wijze reeds door drie mijner vrienden werd gezegd, kan het onbescheiden schijnen nog van deze zijde de aandacht der Kamer te vragen. Toch meen ik dat nog nauwkeuriger aangeduid moet worden op welk standpunt onze partij zich tegenover dit wetsontwerp stelt.

Ik kan niet zeggen, dat ik de indiening met genoegen heb gezien, zoo als het geval is met sommige verdedigers van dit wetsontwerp. In zekeren zin heb ik zelfs met leedwezen die indiening begroet.

Wanneer wij ons herinneren wat ruim 30 jaren geleden de verwachtingen waren bij het Nederlandsche volk van de vruchten die het openbaar onderwijs zou opleveren en bedenken dat toen onder anderen door den hoogleeraar Opzoomer en andere profeten werd voorspeld dat de miljoenen uit te geven voor openbaar of ander onderwijs, uitgespaard zouden worden op de gevangenen, terwijl het gebleken is dat er niet minder gevangenen noodig zijn dan toen, en bovendien nog eene wet tot beteugeling van misbruik van sterken drank wordt geëischt, dan is er reden om met een gevoel van leedwezen en teleurstelling de indiening van dit wetsontwerp te ontvangen.

Ofschoon in het algemeen voorstander van het wetsontwerp, verklaar ik nu reeds uitdrukkelijk van dit ontwerp niet de prachtige vruchten te verwachten, die men vruchteloos van de wet op het lager onderwijs nu sedert 30 jaren heeft verwacht; — weinig verbetering, ofschoon ik die mogelijk acht. Maar ik eisch ook niet dat de Regering en de wetgevende magt verbetering zullen brengen op zedelijk gebied.

Kunst is geen Regeringszaak, heeft men vroeger gezegd. Dit kan twijfelachtig genoemd worden, maar zeker is levenstucht geen Regeringszaak. Wij, de hoogere standen, de intellectueel ontwikkelden zijn, geloof ik, volstrekt niet de aangewezen zedemeesters van het Nederlandsche volk. Ik vereenig mij volstrekt niet met hetgeen de heer Siczkesz vroeg: hoelang zal het duren, dat ook de mindere standen zoo fatsoenlijk zijn als wij, hoogere standen, zoodat ook zij zich niet meer zullen bedrinken?

Mijnheer de Voorzitter! De geschiedenis leert ons, dat de depravatie van een volk gewoonlijk is uitgegaan van de hoogere standen. Zij juist zijn het, die door het najagen van genot, door het zich overgeven aan allerlei zooge-

22. Vaststelling van wettelijke bepalingen tot beteugeling van het misbruik van sterken drank. (Algemeene beraadslaging.)

naamd fatsoenlijke hartstogten, het allereerst en het allermeeft de natie bederven. Als ook tot dezen stand behoorende, wensch ik hier openlijk deze belijdenis af te leggen. Ik ontken, dat wij het regt hebben om, nu wij, zooals men beweert, te fatsoenlijk zijn om ons te bedrinken, aan de lagere klassen te vragen hoe lang het nog zal duren voor wij haar hebben opgeheven tot die groote hoogte waarop wij nu staan.

Tegenstanders van dit wetsontwerp, onder anderen de heer Schaepman, hebben betoogd, dat er geen misbruik van sterken drank wordt gemaakt; anderen dat deze wet het drankmisbruik niet zal doen verminderen. Mijne Heeren, dat is voor mij de vraag niet. Ik wil niet uitmaken, wat gebruik, wat misbruik is. Dat kan niemand zeggen. Daarmede hebben wij als wetgevers niet te maken.

Men heeft ook beweerd, dat de kerkgenootschappen als aangewezen zijn om de hartstogten te beteugelen. Volkomen juist, maar er is bijgevoegd, dat zij haren pligt niet doen, omdat zij die hartstogten niet genoeg bestrijden, en de Staat daarom moet tusschen beide komen. Ik acht dit een hoogst gevaarlijk en bedenkelijk beginsel. Wanneer de kerkgenootschappen haren pligt niet doen, des te erger voor haar, maar de Staat kan niet overnemen wat des kerkgenootschaps is.

De Staat kan niet moraliseren, al wilde hij dit ook; hij kan alleen dwingen. Hij kan wel verbieden deze of die handeling niet te doen, maar op den duur baat dit toch niet. Want de zonde is te sterk, zelfs voor den modernen Staat. Geen Staat zal de zonde, dus ook het misbruik van de hartstogten kunnen tegengaan.

Om die reden ook houd ik mij niet op bij de redenering van den geachten afgevaardigde uit Assen, den heer van der Feltz, die beweert, dat wanneer de gelegenheid om in het openbaar te veel te drinken aan het volk benomen werd, de gewoonte om dit in het geheim te doen zou toenemen. Ik begrijp, dat dit de stelling van dien geachten afgevaardigde is.

In de gemeente, waar die geachte afgevaardigde woont, schijnt men meer te houden van openbare dan van geheime zonden. Sedert in 1878 in de gemeente Assen een reglement is ingevoerd tot keuring van de publieke vrouwen, zien wij daar nu des morgens om elf ure, ligt gekleede vrouwen met brevetjes in de hand, ten bewijze dat zij niet gevaarlijk zijn, over 's Heeren wegen wandelen (1). Het schijnt dat men in Assen zoodanige openbare zonde beter vindt dan de geheime. Intusschen verheugt het mij, dat dezelfde geachte afgevaardigde zich verklaard heeft een tegenstander te zijn van *keuromanie*, want ik ben overtuigd, dat hij de eerste zal zijn om die zoo schandelijke *keuromanie*, als tegenwoordig in vele gemeenten en ook in Assen bestaat, den kop in te drukken.

Ik ben, zoo als ik zeide, niet zoo hoog gestemd ten aanzien van dit wetsontwerp; ik zie niet in dat het leiden zal tot onderdrukking van het misbruik van sterken drank, en toch ben ik er een beslist voorstander van. Immers, waar strijd van belangen is, moet de Staat tusschen beide komen om de zwakken te beschermen tegen ongemakken of verkeerdheden, waartegen eigen kraecht noodzakelijk te kort schiet. Nu is het, dunkt mij, zeer duidelijk dat, indien de tapperijen niet staan onder een voortdurend regeringstoezicht, de goede en rustige leden der maatschappij meer gevaar zullen loopen dan wanneer dit niet het geval is. Vooral zij, die lid zijn der regterlijke magt, weten, welk een aantal misdrijven ontstaan door het zamenzijn in drankhuizen, vooral in slecht befaamde drankhuizen. Ieder vader van een huisgezin, die belang stelt in het welzijn zijner huisgenooten, weet hoe onmogelijk het voor hem is om zijne dienstboden, of om zijne kinderen, die hij uit zijn huis moet zenden naar eene andere plaats, soms onder toezigt van vreemden, af te houden van het gebruik van sterken drank, dat hij hun moet ontraden als verderfelijk, want het is volkomen juist wat gisteren de geachte afgevaardigde uit Leiden, de heer van Wassenaer, heeft ge-

zegd, dat overal, waar men komt, de drankflesch wordt aangeboden.

Daartegen nu moet de Staat zijne hulp verleen, omdat de vader des huisgezins niet bij magte is om deze opgedrongen openlijke verleiding te weren. Ook vele winkeliers zelve, die drank verkoopen, hebben bescherming noodig. Zeer velen toch zijn gedwongen drank te verkoopen om hunne klandisie te behouden; maar zij zouden niets liever willen, dan dat aan al de winkeliers, die dezelfde waren als zij verkoopen, belet werd om daarbij te tappen.

Het gaat met deze zaak even als het dreigt te gaan met den boekhandel, waar ligtzinnige boekverkoopers aan de koopers van beeken de gelegenheid aanbieden om groote premien te trekken. Wanneer die handel nog langer op zoodanige wijze gedreven wordt, dan acht ik het geoorloofd dat de Staat tusschen beide komt om de welgezinde en fatsoenlijke boekverkoopers tegen zulke lichtzinnige praktijken te beschermen.

Een van de redenen van bestaan van dit ontwerp is dan ook, dunkt mij, gelegen in de bescherming, die de Staat aan de fatsoenlijke winkeliers wil geven.

Wanneer de kerkgenootschappen alles gedaan hadden wat zij konden, dan nog zou ik dit wetsontwerp noodig achten, want er is iets dat geen kerkgenootschap, geen vader van een huisgezin en geen eerlijk gezind man doen kan, en dat is het wat de Staat doen mag en doen moet. Een van mijne vrienden in deze Kamer, die geen onbepraald voorstander van dit ontwerp was, zeide tot mij: » Slechts dan is Staatstusschenkomst noodig en geoorloofd, wanneer er bestaat gevaar voor de maatschappij, gevaar voor *personae miserabiles*, gevaar voor de openbare verleiding." Welnu, juist omdat bij dit wetsontwerp voornamelijk op deze drie punten is gelet, kan ik verklaren daarvan voorstander te zijn.

Deze wet is, gelijk een ander mijner vrienden heeft gezegd, eenvoudig eene politiewet; niets meer en niets minder. Dit is volkomen juist. Zij is eene politiewet gelijk wij reeds hebben ten aanzien van het tentoonstellen van onzedelijke platen en het opvoeren van onzedelijke stukken, hetgeen nog veel verder gaat dan dit ontwerp, want bij die opvoeringen wordt niemand toegelaten dan die te voren eene entree betaalt. Bij de tappers is de publiciteit nog veel grooter ten allen tijde zijn zij dan ook beschouwd als onder Regeringstoezicht te moeten staan. Ik zie dus volstrekt geen afwijking van de bestaande Regeringsbeginselen, wanneer wij ook door dit ontwerp dat Regeringstoezicht verscherpen.

Ik laat nu in 't midden of in dezen juist de beste middelen gekozen zijn. Wij hebben het ontwerp en wij hebben verschillende amendementen; de daarin vervatte voorstellen betreffen allen quaestien van uitvoering, waarover gesproken kan worden bij elk amendement. Maar ik vind het in ieder geval zeer wenschelijk dat dit onderwerp in hoofdzaak geregeld worde door de Rijkswet en niet door de particuliere inzichten van allerlei burgemeesters en soms kortzigtige gemeenteraden. Het moge wenschelijk zijn dat een burgemeester op zekeren dag bepale: daar of daar zullen geen herbergen zijn; maar ik vind het veel voorzigtiger dat de Rijkswet vooraf vaststelle, hoe ver de gemeentewetgever gaan mag.

Er is tegen deze regeling een groot bezwaar ingebracht; dat, wat men genoemd heeft de onteigening. In overdragtelijken zin wil ik dat woord gebruiken. Maar het heeft mij wel eenigzins verwonderd van een zoo uitnemend jurist als de heer Wintgens te vernemen, dat dit ontwerp in strijd is met de bepalingen der Grondwet. Het geldt hier volstrekt geene onteigening in den eigenlijken zin, wanneer men iemand verbiedt een beroep uit te oefenen, want een beroep is geen voorwerp van eigendomsregt. Dit ontwerp is niets anders dan eene politiewet, en niemand heeft er ooit in Nederland gevaar in gezien, te bepalen dat zekere beroepen, gevaarlijk zijnde, moeten ophouden. Het is volkomen juist dat feitelijk de waarde van een eigendom ontzettend achteruitgaat, wanneer het beroep van tapper er niet meer kan worden uitgeoefend; maar dat heeft ieder oogenblik plaats ten gevolge van politie- of andere maat-

(1) Zie het Maandblad: *Getuigen en redder*, van 1 Mei. jl.

22. Vaststelling van wettelijke bepalingen tot beteugeling van het misbruik van sterken drank. (Algemeene beraadslaging.)

gelen. Wanneer men een station verplaatst, een nieuwen weg aanlegt of wat in vele verordeningen voorkomt, verbiedt een huis te bouwen anders dan op een bepaalden afstand van den weg, zoodat, wanneer ik heiden mijn huis op deze plaats gezet heb, ik morgen gedwongen word het eenige meters achteruit te plaatsen, dan is er in veel strikteren zin eene onteigening aanwezig, en toch wordt dat alles in overeenstemming met de Grondwet geacht. Hetzelfde doet zich voor, wanneer er verboden kringen gemaakt worden bij het aanleggen van vestingen. Dan mag op dien vestinggrond niet meer gebouwd worden, en dat wordt niet in strijd geacht met het eigendomsregt. Wanneer wij nu verder denken aan de procureurswet, waardoor feitelijk aan vele procureurs, aangesteld door den Staat, voor goed het brood uit den mond is genomen, dan, zeg ik, behoeft men niet eene zoo buitengewone zorg te hebben voor de tappers.

Ik erken, dat men billijk moet zijn. Gaarne zal ik elk amendement aannemen, dat kan strekken tot gemakkelijkmaking van den overgang van den ouden tot den nieuwen toestand. Maar bestaat ook hier geene overdrijving? Het is waar, wanneer zoovele tapperijen worden opgeheven, lijden velen schade, maar al die tapperijen, die verbonden zijn aan andere bedrijven, zullen zeer weinig schade lijden, mits de opheffing overal plaats hebbe. Men zou, gesteld dat men aannam het beginsel van verpachting, althans om bij de eerste verpachting bij opbod eene zekere som te laten betalen, bij gelegenheid van de invoering van den toestand de opbrengst dier verpachting als eene vergoeding kunnen uitkeeren aan de tappers, die dan ontzet worden, te berekenen bij voorbeeld naar het patent dat zij in het laatste jaar betaald hebben. Daar zou niets tegen zijn. De tappers, die in het bezit van hun bedrijf blijven, zouden vergoeden het nadeel dat aan hunne confrères berokkend wordt.

Men heeft ook gesproken van uitvoerbaarheid. De geachte afgevaardigde uit den Haag maakte ons daarop opmerkzaam. Maar ik meen dat ook hier overdrijving bestaat. Wanneer art. 3 wordt toegepast, en niemand zal betwisten dat de Staat het regt heeft eene zoodanige bepaling te maken, dan zal van zelf een groot aantal tapperijen verdwijnen. Vele tappers zullen binnen het tijdsverloop van 5 jaren sterven, zoodat ik geloof dat reeds na verloop van 5 jaren de omstandigheden zelfs eene zeer aanzienlijke vermindering zullen hebben te weeg gebracht, vooral wanneer men bedenkt dat de tappers voortaan een verhoogd patentregt zullen hebben te betalen.

Mijn vriend Donner heeft zich beroepen op drie autoriteiten, wier argumenten bij hem zwaar wogen en hem deden aarzelen te stemmen vóór dit wetsontwerp. Gaarne wil ik tegenover die drie autoriteiten eene andere stellen, die ik weet dat ook bij den geachten spreker uit Leiden zwaarder weegt, namelijk het woord van den man, dien Nederland nooit genoeg kan betreuren. De heer Groen van Prinsterer — de Vergadering vergunne mij die aanhaling, ook om den geachten spreker uit Breda te doen zien dat men een vriend van de vrijheid kan zijn en toch voorstander van eene wet als deze — heeft in de vergadering van 14 Februarij 1856 gezegd: »Niet alles kan door wetten worden gedaan. Neen, en we leven in een tijd, waarin te dikwerf deze waarheid miskend wordt. Ik vereenig mij gaarne met hetgeen omtrent de onmisbaarheid van andere middelen ter veredeling eener natie is gezegd. Men wees op schoolleeraren en godsdienstleeraren. Welnu, laat ons dan vooral zorgen dat in de volksopvoeding geen van beiden van het alleen genoegzame behoudmiddel tegen volksondeugden en volksonheilen worden beroofd. Maar al kan men niet alles, men kan toch iets door wetten verrigten. Ik weet ook nog: *Quid leges sine moribus vanae proficiunt?* Maar wij moeten om de fraaiheid dezer spreuk geen wetteloosheid voorstaan. Wij moeten acht geven dat de wet medelwerke ten goede, en althans dat zij het goede niet belemmere niet onmogelijk make dat niet de wet medeplichtig aan het kwaad zijn." Dit is het standpunt dat ook ik hier verdedigd heb en dat ik hoop te blijven verdedigen.

Ik eindig met de woorden van den Minister van Justitie, door een tegenstander dezer wet, den heer Schaezman, aangehaald, woorden die ik gaarne tot de mijne maak, behoudens eene kleine wijziging. De Minister heeft, in eene andere betrekking, gezegd: »Verwacht weinig van Staat, wet, straf; veel van de maatschappij, meer van het huisgezin, alles van de liefde." Alles van de liefde. Ik zeg: alles van onzen God, geopenbaard in het vleesch. Omtrent dit laatste punt is de Minister van Justitie het welligt met mij niet eens; dit behoeft echter thans niet uitgemaakt te worden. Maar hierin zijn wij het volkomen eens, en zijn wij het ook eens met de bestrijders van dit ontwerp: Verwacht weinig van den Staat! Welnu! Dat weinige verwacht ik dan ook!

De heer **de Bruyn Kops**: Dit wetsontwerp maakt een belangrijke inbreuk op het beginsel van *laissez faire*, en toch denk ik er niet zoo ongunstig over als door sommigen onzer, op grond van de vrijheid van het bedrijf, geschiedt. Ik ben het met den geachten vorigen spreker geheel eens dat deze maatregel moet worden beschouwd als een maatregel van politie in ruimen zin. *Vrijheid* is noodig voor de ingezetenen van den Staat, maar evenzeer *orde*, en de moeilijke taak van Regering en wetgever is, de juiste grens te vinden voor die beide requisiten, maar eene grens moet gevonden worden. Wanneer zooveel misbruik, zooveel verstoring van anderen arbeid, zooveel redenen tot achteruitgang van welvaart blijken te ontstaan uit de geheel onbelemmerde uitoefening van het tappersbedrijf, dan zijn maatregelen als deze allezius gewettigd. Zijn die ingrijpend, het kwaad is het niet minder; de vraag is, of men redelijkerwijs mag veronderstellen dat de voorgestelde regeling doel zal treffen; met andere woorden: de utiliteitsvraag moet eene ruime plaats bekleeden bij de uitvoering van den politie-maatregel. Op de ervaring, dienaangaande in andere beschaafde staten verkregen, wordt dan ook met grond een beroep gedaan. En wanneer nu de geachte afgevaardigde uit Tiel, die deze discussien opende, wijst op het mislukken van een der eerste maatregelen van dezen aard in het Engeland der vorige eeuw, dan meen ik dat wij beter doen de aandacht te vestigen, niet op het Engeland der 18de eeuw, het Engeland van Walpole, maar op het Engeland zooals het onder Peel, Russell en Gladstone geworden is, op het Engeland van thans.

De geachte afgevaardigde uit Winschoten gewaagde reeds van de resultaten der laatste enquête in *the House of Lords* omtrent deze zaak; eene raadpleging van die lijvige bundels bescheiden zoude zeer vele argumenten, zoowel aan de vóór- als tegenstanders van dit wetsontwerp kunnen aan de hand doen. Men zal daardoor wel, even als ik, van de illusie terugkomen, dat werkelijk door maatregelen als deze, de dronkenschap en het overmatig gebruik van gedistilleerd aflouende kunnen worden tegengegaan; maar dat neemt niet weg dat de commissie als slotsom harer beschouwingen tot de conclusie kwam, dat de resultaten van de wetgeving der laatste jaren in het oog vallend gunstig zijn, en dat het zaak is, die te bevestigen en op aenzelfden weg voort te gaan.

Dat blijkt duidelijk uit de conclusie van het rapport zelf, waarvan ik een paar zinsneden zal aanhalen. Citaten van gehoorde getuigen, hoe blangwekkend die dikwijls zijn, zal ik achterwege laten, omdat tegenover die persoonlijke gevoelens die van anderen kunnen staan. Maar de commissie zelve zegt bij haar résumé: »dat zij heeft onderzocht en ondervraagd magistraten van verschillende rang, en andere getuigen uit groote steden en meest bevolkte districten des lands, en dat deze getuigen *unaniem* bevestigd hebben de zeer gunstige uitkomst van de recente wetgeving" (*), welke wetgeving neêrkwam op deze

(*) They (the Committee) examined magistrates, chief-constables, and other witnesses from the largest towns and most populous districts in the country. These witnesses unanimously bear testimony to the beneficial effects of recent legislation (pag. 30, Report. § 12).

22. Vaststelling van wettelijke bepalingen tot beteugeling van het misbruik van sterken drank. (Algemeene beraadslaging.)

hoofdpunten: beperking van het getal tapperijen, vermeerderd toezigt op de personen aan wie het vergunningsrecht wordt uitgegeven; bepaald sluitingsuur voor de kroegen. Dit laatste punt is bij ons aan de gemeentebesturen opgedragen, doch overigens ziet men dat de aangehaalde maatregelen vrijwel met het hoofdoel dezer wet overeenkomen. Uit andere bijzonderheden van het rapport blijkt, dat zeer groote verbetering is te weeg gebracht in de orde en politie der groote steden. Met treffende cijfers vindt men dat in het verslag betreffende Liverpool, Manchester en Londen toegelicht. De commissie zegt daarbij, dat deze verbetering grootendeels is toe te schrijven aan de nieuwe regeling omtrent de sluiting, aan de opheffing, onder de Act van '69, van een groot aantal tapperijen en drankhuizen van slecht allooï; en aan het beter slag van tapperijen die licenses verkregen (§). Ik bepaal mij tot deze enkele summie, maar voor mij afdoende resultaten van het rapport.

Wanneer wij zien wat kan geschieden als deze weg gevolgd wordt, dan zouden er — bij de grootheid van het maatschappelijk kwaad — al zeer positieve nadeelen in het vooruitzicht moeten zijn om ons te weerhouden op dezen weg in te gaan.

Bevestiging van publieke orde en moraliteit, zoo wij die kunnen verkrijgen, is mijns inziens reeds op zichzelf eene vrij voldoende vrucht. Nu moge men zeggen dat hier de Staat als algemeen zedemeester gaat optreden, en de vraag stellen: »Waarom dan niet tevens beteugeling van andere nadeelige volkszonden: het spel, de onmatigheid, het verkwisten van geld aan snoeperijen, enz., waardoor zoo menig arbeidershuishouden evenzeer schade ondervindt?" Maar dat argument mag ons niet weerhouden. Immers aan die zaken ontbreekt het karakter dat er belangen van het publiek bij op het spel staan. Het is geen natuurlijk gevolg, wanneer men zich aan banket en lekkernijen heeft te buiten gegaan, dat men plotseling in blinde woede ontsteekt en, de straat opvliegend, de veiligheid van zijne medeburgers benadeelt. Evenmin zal men daardoor zich zelve zoo weinig meester zijn dat men godslasterlijke of zedekwetsende woorden zal gaan spreken zonder daarvan zelfs het bewustzijn te hebben. Maar die verstoringen van veiligheid en publieke orde liggen wel in het onbelemmerd gebruik van sterken drank.

Nu erken ik gaarne dat men zeer veel moet verwachten van de samenwerkingen van gemeentebesturen, genootschappen en van de ingezetenen zelve, maar ik meen dan ook dat juist door dit wetsontwerp een groote steun zal gegeven worden aan die algemeene werking. Wanneer de Rijkswetgever met eenige algemeene maatregelen vóórgaat, en al de gemeentebesturen gedwongen zijn om die maatregelen uit te voeren en tevens om hunne gedachten te laten gaan over andere maatregelen in denzelfden geest, dan mag met grond worden verwacht dat veel meer dan thans, ook die andere middelen zullen worden aangevat en er eene samenwerking zal geboren worden. Ook wat eene soort van particuliere pogingen betreft, waarvan men zoowel in Duitschland als vooral in Engeland veel goed gevolg heeft gezien. Ik bedoel hier het geven aan de arbeidende klasse van het equivalent dat haar in redelijkheid toekomt bij het wegvallen van bijna het eenige uitspanningsoord dat zij tegenwoordig kent: den kroeg. De ondervinding in de laatste jaren opgedaan bij de oprigting van kosthuizen, volks-gaarkeuken, leeskamers, koffijhuizen in den waren zin des woords, en dergelijke, toont indedaad dat deze pogingen soms met den besten uitslag zijn bekrond. Uit verslagen omtrent de Engelsche *volkskoffijhuizen* in de groote steden blijkt dat daarvan niet alleen een groot ge-

bruik wordt gemaakt, maar ook dat de daarin gestoken aanzienlijke kapitalen doorgaans redelijke rente, somtijds zelfs goede winst opleveren. Ik zie dan ook in de aanneeming van dezen maatregel een steun voor eene rigting waarin door particulieren goed kan worden bijgebouwd.

Bij de verschillende pogingen die in deze rigting kunnen worden gedaan, wil ik hier met een enkel woord ook releveren de beperking van dronkenschap bij het leger, een punt dat in de stukken ter sprake kwam. Door verschillende opvolgende ministers is verklaard, dat het Departement van Oorlog daartoe gaarne zal medewerken, onder anderen door het verbieden van het dragen van wapenen in het publiek aan die militairen, die hunne wapenen misbruikt hebben.

Naar mijn inzien is het ware punt der quaestie echter niet daar gelegen; de maatregel moet niet enkel repressief zijn.

Een gewapend militair, die zich aan dronkenschap schuldig maakt, is reeds daarvoor een gevaarlijk element voor de maatschappij. Men weet het niet van te voren, maar hij kan altijd misbruik van zijne wapenen maken. Mij dunkt dat het daarom nog beter ware te bepalen, dat aan die militairen, die wegens dronkenschap gestraft zijn, voor zekeren tijd het recht wordt ontnomen om gewapend over straat te gaan. Op die wijze treft men het *point d'honneur* van den soldaat en zal men althans de goede elementen in de armée meer van dronkenschap kunnen terughouden dan thans.

Indien nu mijne meening over de strekking van het wetsontwerp in het algemeen gunstig is, dan meen ik toch — hoezeer erkennende dat een groote stap vooruit gedaan is, in vergelijking met het eerste wetsontwerp — dat er nog eene groote moeilijkheid overblijft bij de eigenlijke invoering van de wet, namelijk bij het verstrijken van het overgangstijdsperk van 5 jaren; vóór dien tijd is er niet veel belangrijke wijziging, en op dat tijdstip worden plotseling burgemeester en wethouders met de eigenlijke regeling belast. En bij mij geldt nog niet zoo zeer de moeilijkheid, die de heer Dijkmeester noemde, namelijk het geval dat er ééne vergunning moet gegeven worden, en er bij voorbeeld 80 sollicitanten zijn. Immers soortgelijke moeilijkheid ondervindt elk gemeentebestuur, wanneer er ééne plaats te begeben is en er zijn vele aspiranten, soms meer dan 80, van welke niet, zooals voor eene onderwijzersplaats lager onderwijs, vergelijkend examen moet worden afgenomen. Neen, veel grooter moeilijkheid ligt mijns inziens hierin om te beslissen welke honderden van de 1000 of 1200 tappers die thans titularissen zijn, op één oogenblik zullen vervallen.

De uitvoering van deze bepaling zal niemand aan het uitvoerend gezag benijden. En burgemeester en wethouders staan daarvoor alleen, zonder eenigen organiekeen regel *hoe* daarbij te werk te gaan. Ik wenschte daarom aan de Regering te vragen of het voor het welgelukken van den maatregel niet noodig zal zijn om als rigtsnoer voor de dagelijkse besturen in algemeene trekken eenige regelen te geven. Het gaat niet aan die bij de wet te stellen, daarvoor is de plaatselijke gesteldheid te zeer verschillend, — doch het college dat de plaatselijke omstandigheden het best kan beoordeelen is de gemeenteraad. Eene bepaling, dat de gemeenteraad tijdig eene verordening moet maken houdende eenige algemeene regelen voor burgemeester en wethouders voor de eerste invoering na het overgangstijdsperk, zoude naar mijne meening van groot nut kunnen zijn.

De wetgever gaat toch uit van de onderstelling dat burgemeester en wethouders niet naar willekeur, maar naar een vast stelsel zullen handelen. Anders ware het onverantwoordelijk, hen met de zaak te belasten. Welnu, als dat waar is, dan kan dat stelsel ook in hoofdregelen worden uitgedrukt en als verordening worden gegeven. Dit zou een dubbel nut hebben, *vooreerst* als waarborg der ingezetenen tegen willekeur; in de tweede plaats zou het de taak van burgemeester en wethouders niet alleen gemakkelijker maken, maar ook de noodigen steun geven aan hun gezag bij de ten uitvoer legging. Voorts zoude dergelijke verordeningen aan de belanghebbende tappers tot waarschuwing strekken, en diegenen die vermoedelijk zullen uitvallen dus in tijds hunne maatregelen kunnen nemen,

(§) In the second place, it is clear that a great improvement has been effected in producing better order in the street of our large towns..... This improvement is attributed mainly to the new closing regulations, but is also due to the abolition, under the Act of 1869, of a large number of beer-houses of the worst class, and to the improved character of licensed houses generally (pag. 31).

22. Vaststelling van wettelijke bepalingen tot beteugeling van het misbruik van sterken drank. (Algemeene beraadslaging.)

Dergelijk aandeel van den gemeenteraad zoude trouwens geheel zijn in den geest van de wet, die toch ook aan de gemeenteraden opdraagt het ontwerpen van verordeningen omtrent de verdere onderwerpen in art. 2 genoemd. Het schijnt dus allezins rationeel om het belangrijkste dezer onderwerpen, waaromtrent een gemeenteraad door zijne plaatselijke kennis het allerbest kan oordeelen, ook aan hem ter regeling over te laten.

De bepaling, zoo als zij daar ligt, geeft eigenlijk geen »overgangstijdperk». Er is geen voorbereiding, geen trapsgewijze invoering. Het is eigenlijk niets anders dan *uitstel*, verschuiving van de ware moeilijkheid tot later. Zooals het wetsontwerp nu luidt zullen, ja, in de meeste gemeenten geen nieuwe tapperijen kunnen komen; enkele zullen vervallen hetzij door uitsterven, hetzij bij weigering der vergunning, om persoonlijke onbevoegdheid conform art. 3. Doch daarbij zal het zoowat blijven, tot dat op eenmaal de groote opruiming moet geschieden van eene menigte tappers, die niet hebben kunnen nagaan wie door de weigering zal worden getroffen.

Is er geen voordeel in de overgangsbepaling, aan de andere zijde brengt zij wel eenige positieve belemmering aan.

Volgens dit wetsontwerp bijv. zal — wat nu wel zulk een groot nadeel niet is — geen enkele nieuwe sociëteit mogen worden opgericht, zoolang het aantal bestaande tapperijen op het maximum is. Maar ik wijs op nog andere nadeelen, in verband met het ontwerp waarop het amendement van mijn geachten medeafgevaardigde van Alkmaar, den heer van der Kaay, betrekking heeft, namelijk, dat er geen onderscheid worde gemaakt in den détail-verkoop van sterken drank, bijv. die welke in confiseurswinkels geschiedt of als bijslag door neringdoenden; al die verkoopers in 't klein worden met de kroeghouders en tappers over een kam geschoren. En nu zegt art. 28: » Aan hen die op 15 Mei 1880, zonder met wet of verordening in strijd te zijn, sterken drank in het klein verkochten, kan, tenzij in de gevallen bedoeld bij art. 3, nos. 2, 3, 5, 6, 7, 10 en 11, gedurende vijf jaren na het in werking treden der wet de vergunning niet geweigerd worden om dien verkoop voort te zetten.»

Behalve n°. 2 (verkoop op den openbaren weg), verwijst dit artikel dus nagenoeg alleen naar weigering wegens persoonlijke onbevoegdheid. Gelijktijdig uitoefenen van winkelnering is dan nog geen grond van weigeren, en moet toegelaten worden. Men beschouwt dat bedrijf als een soort verkregen regt. Dat gaat toch mijns inziens te ver.

Ik zal eenige voorbeelden hiervan aanhalen, zoo als de wet uitmaakt.

Een confiseur, tevens likeur-consumtie verschaffende, mag zich in het overgangstijdperk niet vestigen zoolang het getal algemeene vergunningen tot verkoop van sterken drank in 't klein het bepaalde getal overschrijdt. Maar de bestaande confiseur mag niet alleen voortgaan, doch ook zijn verkoop uitbreiden en feitelijk tapper worden. Zoo hij dat wil, kan men het niet verhinderen. Het is geen zins onaannemelijk dat gedurende die vijf jaren door velen van die bevoegdheid een ruim gebruik gemaakt worde.

Het voorbeeld van den confiseur is in nog veel sterker mate toepasselijk op den verkoop van sterken drank bij winkeliers, zoo als kruideniers, wanneer die allen met de eigenlijke tappers over denzelfden kam geschoren zullen worden.

Wij staan hier voor een geheel onbekend terrein. Vijf jaren is zeer lang, en zoo als de wetsbepalingen thans luiden, is het mogelijk dat zij in dien tijd een erger toestand in het leven roepen dan de tegenwoordige. Ik zou daarom aan de Regering willen vragen, welk bezwaar er zou bestaan om dat verkoopen van sterken drank als bijslag vroeger, bijv. een jaar na de invoering, geheel op te ruimen? Ik zie daarin geen bezwaar. Men wil bij de bestaande eigenlijke tapperijen geleidelijk te werk gaan, omdat daar het geheele bestaanmiddel mee gemoed is; doch dat is niet het geval met deze bedrijven. Gisteren is dat punt ter sprake gebracht door den geachten spreker, den heer Sikesz. Voorbeelden als door hem aangehaald zijn, zullen aan velen onzer ook wel zijn voorgekomen. Het is maar al te

waar: vele winkeliers, kruideniers enz. worden drankverkoopers, door de concurrentie gedrongen. »Mijn buurman», zeggen zij, »verkoopt dien ook, en als ik het niet doe, verlies ik mijne klanten.» Zoo nu aan deze allen op 't zelfde tijdstip de drankverkoop worlt ontzegd, staan zij allen weer gelijk elk in hunne nering, die toch voor hun hoofdbestaanmiddel blijft.

Er is dus voor dit gedeelte van den drankverkoop niet dezelfde reden om een overgangstijdperk aan te nemen als voor de eigenlijke tappers; en de maatregel omtrent winkelnering kan zeer goed afzonderlijk genomen worden, bijv. één jaar na invoering der wet, hetgeen dan ook weder de definitive getalsvermindering na het overgangstijdperk zooveel zou verligten.

Ik meen dus dat die twee door mij besproken maatregelen werkelijk geleidelijken overgang zouden kunnen bevorderen. Het Regeringsvoorstel doet dat niet. Ik vind nergens voorbereiding of geleidelijken overgang, en dan schijnt het mij nog beter den sprong spoelig te doen en de moeilijkheid hoe eer hoe beter onder de oogen te zien, dan eenvoudig *uit te stellen*, zoo als het wetsontwerp doet.

Een ander punt, dat ik bij deze algemeene beschouwingen wil ter sprake brengen, betreft het vergunningsregt. Dat vergunningsregt van art. 6 is eerst bij de Memorie van Antwoord in het ontwerp gebracht. In de stukken heeft daarover eigenlijk nog geen gedachtenwisseling plaats gehad.

Dat vergunningsregt nu behoort, naar mijne meening, door het Rijk te worden geheven en niet door de gemeente, omdat art. 254 der gemeentewet in de tweede alinea zeer ondubbelzinnig zegt, dat geen recognitie *voor de uitoefening van eenig bedrijf* van gemeentewege mag worden geheven. Daar nu de artikelen van dit wetsontwerp duidelijk spreken van de » vergunning» en » vergunningsregt voor de uitoefening van het bedrijf aan de gemeente te voldoen», zoo is hier, dunkt mij, een strijd met een hoofdbeginsel onzer gemeentewet, welke trouwens evenzeer bepaalt dat op het patentregt geen opcenten voor de gemeente mogen geheven worden.

Die ontrekking van de bedrijfsuitoefening aan gemeentelijke beperkingen was geene nieuwe bepaling, bij de gemeentewet ingevoerd, maar zij bestond reeds sedert de afschaffing der gilden; vóór dien tijd hadden de steden het regt om vergunning te geven tot uitoefening van een bedrijf en om bepalingen daaromtrent te maken; maar sedert de éénheid van den Staat in de revolutie is doorgedreven, heeft het beginsel gegolden dat elk ingezetene van het Rijk zijn bedrijf, waar ook, zoude kunnen uitoefenen, en dat de gemeente dat regt niet mag beperken.

Men mag dus aannemen dat de bepaling: »geen heffing van gemeente-opcenten op het patentregt, en geen recognities van gemeentewege tot uitoefening van bedrijven» reeds sedert vele jaren in onze Staatsinstellingen vaststaat. Daaraan wordt nu in het wetsontwerp bepaaldelijk gederogerd.

Het *vergunningsregt* op zich zelf wordt — en in principe zeer te regt — verdedigd op dezen grond, dat de overheid, die een monopolie geeft 't welk aan den titularis voordeel oplevert, daarvoor ook eene recognitie kan eischen.

Maar wie is nu de overheid, die hier het monopolie vestigt?

Het zijn niet de gemeenten, maar het is de Rijkswetgever, en aan den Staat komt alzoo de retributie voor dat monopolie toe. Vraagt men nu: of nevens het *patent* voor het Rijk, nog dit *vergunningsregt* voor het Rijk kan staan? dan is mijne meening: Neen, die twee heffingen strijden met elkander. Maar evenmin kan, volgens de patentwet, een gemeentelijk vergunningsregt nevens het patentregt staan, want die twee heffingen rusten op geheel tegenstrijdige grondslagen. Het patentregt is, historisch en feitelijk, eene heffing wegens de afschaffing van alle monopolie; het heeft het gildewezen vervangen door vrije uitoefening van bedrijven in alle deelen van het Rijk. Nu is juist dit vergunningsregt, hetzij het voor het Rijk, hetzij het voor de gemeente geheven wordt, een regt wegens het toekennen van een monopolie. Het zou dus tegen elkander strijden, als dezelfde persoon eerst een patentregt betaalde

22. Vaststelling van wettelijke bepalingen tot beteugeling van het misbruik van sterken drank. (Algemeene beraadslaging.)

voor de opheffing van monopolien en dan een vergunningsregt, omdat hij zelf een monopolie gaat genieten. Daarom geloof ik dat dit vergunningsregt zamengesmolten moet worden met het patent, en dat het moet worden zamengevat in één vergunningsregt (dat hoog kan zijn) voor het Rijk te heffen. Doet men dat, dan brengt men althans éénheid in onze wetgeving.

De heer **Lieftinck**: Met opregt leedwezen heb ik de indiening van dit wetsontwerp gezien. Door die indiening toch constateert de Regering, dat het niet mogelijk is, althans niet wenschelijk, in het vervolg de beteugeling van het misbruik van sterken drank alleen van zedelijke middelen te verwachten. Dit te vernemen smart mij. Alweder een ideaal te minder, bij zoo vele die in de laatste tijlen zijn vervlogen voor den killen adem van de werkelijkheid. Alweder een ideaal te minder, ook aan dezen kant, want ook hier zijn ze nog, geachte afgevaardigde Heydenriek! Het water schijnt aan de lippen te wezen. Overtuiging en overreding moeten plaats maken voor de harde werking der wet. De tijden schijnen gekomen te zijn dat niet meer de geest zal regeren, maar dat het geweld den arm moet uitstrekken. Boete en gevangenis treden in de plaats van liefde en overreding, en wij leden der Volksvertegenwoordiging zullen niet meer komen met woord en met voorbeeld, maar als echte Boanergessen optreden, — in Zonen des Donders zullen zij veranderd worden die vroeger de liefde hebben gepredikt.

Welnu, Mijnheer de Voorzitter, als het niet anders kan, dan moet het zoo. De Kerk — mogen we gelooven wat hier is gezegd — is in zekeren zin verlopen, zij heeft hare kracht verspeeld op de kronkelpaden der politiek, ondanks warme sympathie der grooten en aanzienlijken in den lande en der mannen van wetenschap en kunst. Zij is verlaten, terwijl de predikanten krachtig gesteund werden door hen, die hoog geplaatst waren en wel de goedheid hadden ze te noodigen aan hunnen disch om voor hen het gebed te doen. Niettegenstaande dit alles, niettegenstaande de hooge waardering van de predikanten en van hun vaak zoo moeilijk werk, is de Kerk verloochend. De individuen — eene kerk bestaat ook uit individuen — waren uitstekend, maar de Kerk, de som der individuen, zij heeft het verbruid, zij is gaan politiseren. Dat is een kwaad, een vreeselijk kwaad! De godsdienst mag niet de hand uitstrekken naar de politiek. Deze behoort alleen op het gebied van de meesters in de regten of van de staathuishoudkundigen! De politiek behoort niet tot den grooten stroom van het leven, waaraan ook de godsdienst zoo gaarne zich zou nederzetten, om te zien of, en wanneer hij zijne natuurlijke bedding verlaat en dan dien zoo noodig te leiden. De politiek behoort in den Haag en niet op het platteland. De politiek behoort daar waar men kunstig weet te draaijen en te wenden, maar niet daar waar men regtuit op het doel aangaat. Neen, daaraan moet de predikant de handen niet slaan. Hij moet zich bemoeijen — zegt de heer de Beaufort — met de waarheden van de godsdienst. En dit zegt men van deze zijde alsof er *waarheden*, z.g. dogma's waren die van dezen kant als waarheden zouden kunnen worden bestempeld; alsof wij er niet openlijk voor uitkomen dat de waarheid nog gevonden moet worden. Als de predikant zijn tijd moest besteden met godsdienstige *waarheden* te verkondigen, dan deed hij beter zijne betrekking neer te leggen, want zulke waarheden zijn er niet.

Ik had gehoopt dat ons deze wet ware bespaard gebleven en dat voldoende ware geweest het woord van den prediker in de woestijn: bekeert u, dat duizenden malen in en buiten de kerk is gehoord en dat menigeen heeft weggegrepen van den afgrond des verderfs. Nog onlangs werd dat woord in modernem vorm herhaald door den Minister van Justitie, toen hij dreigend den vinger ophief met het spook der omwenteling in het gezigt: herzie u zelve. En kort daarop moeten wij die herziening van onszelven als den grootsten zedelijke factor opgeven, moeten wij daaraan beginnen te wanhopen en hulp en steun zoeken bij de harde wet. Wij stonden in de vrijheid en meenden dat

wij zedelijke misbruiken op zedelijke wijze konden keeren, maar van de Regeringstafel wordt gezegd: te vergeefs, gij koesterdet slechts een ideaal, gij moet dwingen, anders zal het niet gelukken. Dit smart mij.

En wanneer ik dan de oorzaak van het kwaad wil opsporen, dan zal mij dit niet zoo gemakkelijk gelukken. Dan geloof ik in elk geval wat dieper te moeten zoeken dan gisteren de geachte afgevaardigde uit Nijmegen deed, die zeide dat de menschen niet meer bang zijn voor de hel en niet meer hopen op den hemel. Ik meen dat er bijzonder weinig »rondborstigheid» voor noodig is om zoo iets te zeggen. Ik wil in rondborstigheid met dien geachten spreker niet welijveren, maar ik wil wel zeggen dat wanneer zijn ideaal bestaat in te hopen op den hemel en bang te zijn voor de hel, ik mij zeker in hem zou bedriegen. Ik weet dan ook dat dit niet het geval is. De geachte afgevaardigde zal misschien zeggen, dat dit geloof niet noodig is voor allen, maar wel voor het volk, het domme volk. Mag een Volksvertegenwoordiger aldus denken of spreken? Ik voor mij geloof dat een groot deel van ons volk niet te vergeefs 1800 jaren lang met het Christendom heeft kennis gemaakt, dat velen het kwade haten om het kwade en het goede liefhebben om het goede. Ik geloof dat velen het zoeken naar den hemel beschouwen als een streven naar hooger, reiner leven, en de hel vinden in 't slechte en 't lage; dat de hemel ligt in 't gevoel van naar 't heilige zich op te heffen, in 't besef van 't goede te willen, en de hel in wroeging en zielesmart over verloren idealen of verloren wilskracht.

Wat weet de heer Heydenriek van hemel en hel meer dan wat ieders phantasie aangeeft? Ik geloof dat de hemel vrij wat digter, de hel heel wat naderbij is dan men soms schijnt te vermoeden. En daarmede hebben wij als wetgevers rekening te houden, niet met dogmatische begrippen, en dan zeg ik: al heb ik met leedwezen de indiening van dit wetsontwerp gezien, omdat het een groot deel mijner illusien heeft weggenomen — ik spreek in hoogen ernst — ik erken daarvan de hand niet te kunnen en niet te willen aftrekken, doch onder ééne voorwaarde.

Ik heb gezegd: Overwin het kwade alleen door het goede, doch die rigting beheerscht deze wetsvoordragt niet. Daarin wordt het kwaad bedwongen door onregtvaardigheid, naar mijn inzien alzoo de onzedelijkheid gekeerd door eene onzedelijkheid: men zal menigeen uit zijn wettig bedrijf stooten ten voordeele van anderen, dat noem ik onregtvaardig, en als eene wet op goeden grondslag rusten zal en effect zal hebben, moet ze allereerst regtvaardig zijn.

De geachte afgevaardigde uit Goes, de heer Lohman, voor wiens regtskennis ik grooten eerbied heb, zeide in antwoord aan den heer Wintgens, dat het beroep geen voorwerp van eigendom is. Het kan zijn; mogt er tegen eene ontzetting uit het beroep niets te doen zijn langs den weg van regten, des te erger; maar ik doe een beroep op het goede hart van den heer Lohman, en vraag hem of het niet onzedelijk is iemand uit zijn eigendom te stooten, al erkent de wet dien eigendom niet; mogen wij, als wij wetten maken te kort komen ten aanzien van het *jus sum cuique tribuere*?

Ik wensch dus iedere onregtvaardigheid uit het wetsontwerp te verdrijven, en gisteren zagen wij reeds hoe moeilijk dit zijn zal. De heer Sikesz verhaalde eenige bijzonderheden uit zijn leven met de zijnen, eene idylle. Het laatste gedeelte daarvan heeft mijn geloof aan dit wetsontwerp niet versterkt. Die geachte afgevaardigde had een hypotheek gegeven op een huis waarin een winkelnering werd uitgeoefend, onder voorwaarde dat de eigenaar geen patent als tapper mogt nemen. Na eenigen tijd komt de man evenwel bij zijn geldschieder en vraagt om opheffing van dat verbod, want zijne concurrenten tappen sterken drank, en nu verloopt zijne nering omdat ze dien bij hem niet kunnen bekomen. Wanneer een philanthroop als de heer Sikesz dan moet zeggen: welnu, kan het niet anders, dan zullen wij buigen voor de noodzakelijkheid, neem maar een patent, gij kunt toch niet failliet gaan, — wanneer een *voorzitter* zoo gemakkelijk uit medelijden

22. Vaststelling van wettelijke bepalingen tot beteugeling van het misbruik van sterken drank. (Algemeene beraadslaging.)

over te halen is omdat 't niet anders kan, en met behulp van zijn geld toch nog een drankhuis doet openen, dan verwacht ik in de toekomst zeer groote moeilijkheden door dit wetsontwerp. In bovengenoemd geval toch zal menig een gebragt worden.

Wat wilt gij dan? zal men mij vragen. Dat weet ik inderdaad niet zoo goed als wat ik *niet* wil. Ik wil niet onregtvaardig zijn en zou daartoe onder geenerlei voorwaarde willen medewerken.

Wilt gij bijv. de tappers doen uitsterven, hoe langzaam zal dan de wet werken, hoor ik mij toeroepen.

Dit erken ik, maar het is beter eene wet te krijgen na jaren, maar dan eene regtvaardige, dan wel eene wet na maanden, maar eene onregtvaardige. In dat ietwat langzaam handelen zie ik in dezen ook zulk een groot bezwaar niet. Het drankmisbruik is niet in enkele jaren ontstaan; het zal ook niet binnen enkele jaren worden weggenomen.

Nog eene enkele opmerking. De geachte afgevaardigde uit Goes, de heer de Savornin Lohman, heeft even als ik dit wetsontwerp met leedwezen ontvangen, maar om eene andere reden. Het speet hem namelijk zóó, dat de heeren, die alles verwacht hadden van de neutrale school, zoo teleurgesteld waren. Ik kan zoo begrijpen, dat het hart van dien geachten spreker blooide bij zulk eene treurige levenservaring, en dat hij zoo te doen heeft met dien profeet Opzoomer, gelijk hij zich uitdrukte, die reeds gedacht had dat als de wet 30 jaar gewerkt had, wij alle misbruik zouden hebben gekeerd. Die profeet heeft echter het beklag van den geachten spreker nog niet noodig. Klaag liever over u zelf! Ik vraag u of *gij* misschien niet gelooft in profeten, wier voorspellingen *nooit* zijn uitgekomen of uitkomen zullen.

De heer **Corver Hooft**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb gewacht tot dat andere geachte sprekers misschien dezelfde bezwaren tegen dit wetsontwerp zouden aanvoeren, die ik daartegen koester. Deze heb ik echter niet vernomen en wensch die daarom even aan te roeren.

Mijn eerste bezwaar is, dat dit wetsontwerp diep ingrijpt in de maatschappij en voor velen een hinderpaal voor hunne kostwinning zal zijn, terwijl deze nadeelen zonder noodzakelijkheid veroorzaakt worden.

Het doel der wet kan worden verkregen zonder dat zij zoo ver gaat. Men kan het doel bereiken zonder toe te geven aan phantaisien die men zich stelt, wanneer men beperkingen invoert aangaande den verkoop van drank vergezeld van het verschaffen van gelegenheid tot onmiddellijke consumtie. Het is onnoodig om den verkoop in het algemeen te verbieden, maar wanneer men het verkoopen verbiedt en men daarbij voegt de voorwaarde dat bij den verkoop ook de gelegenheid moet zijn tot onmiddellijke consumtie, kan men de winkels waarin drank alleen verkocht wordt, maar niet tevens geconsumeerd kan worden, vrijlaten. Als men zich daartoe bepaalt zullen zeer vele bezwaren tegen de wet wegvallen. Zoo als de wet nu luidt, dat enkele verkoop zonder gelegenheid tot consumtie aan de beperkingen dezer wet zullen onderworpen zijn, zullen er vele bezwaren ontstaan die de toepassing der wet nagenoeg onuitvoerbaar zullen maken.

Eenige voorbeelden. De heer de Bruyn Kops heeft er reeds op gewezen dat de meeste confiseurs nu zouden vallen onder de bepalingen dezer wet. De meeste wijnkoopers zullen dat eveneens. Er zijn weinig wijnkoopers die, indien hunne gewone klanten het hun bestellen, niet een of twee flesschen brandewijn leveren. Het zal zeer hinderlijk zijn in de zamenleving, wanneer dergelijke affaires onder de beperkende bepalingen van deze wet vallen. Indien het amendement van den heer van der Kaay wordt aangenomen, zal daarom een groot bezwaar tegen deze wet in mijn oog vervallen.

Een tweede punt: de wijze waarop het getal gelegenheden waar sterke drank zal mogen verkocht worden, wordt vastgesteld. Ik zou haast vragen of degenen die het daarop betrekkelijke artikel gesteld heeft misschien is het meest onpraktische hoofd dat bestaat — ik vraag aan Hunne Excellentie's verschooning voor deze uitdrukking; maar het artikel deed mij denken aan zekere wijze van wetten maken, wanneer men eene lijst van gemeenten neemt, elke gemeente is een streep

op de lijst. Hier zijn alle gemeenten over dezelfde kam geschoren. Hier nu wordt voorgesteld dat in eene gemeente van zooveel duizend zielen zoovele gelegenheden waar drank verkocht wordt, zullen zijn. Even als of alle gemeenten gelijk waren. Weesp bijv. is een klein ingedrongen kommetje van ongeveer evenveel zielen als Weespercarspel, maar dit laatste is ongeveer vier uren lang. Zou het nu niet in het gerief van de bewoners van de laatste plaats nuttiger zijn indien er meer gelegenheden tot verkoop waren dan in het stadje dat een klein kommetje vormt, en waar alle menschen digt bij elkander wonen en dus eene enkele gelegenheid tot drankverkoop meer nut sticht dan twee of drie of misschien vier in de uitgestrekte gemeente? Men moet, wil men dit onderwerp regelen, aan de gemeentebesturen, die de plaatselijke gesteldheid kennen, die weten in welke behoefte moet voorzien worden, meer de vrije hand laten en hen niet in zulke naauwe banden wringen.

Een derde punt — het is reeds door onderscheidene sprekers aangevoerd — is het gemeentelijk licenceregt.

De heer de Bruyn Kops heeft ons aangevoerd dat dit in strijd is met de gemeentewet. Ik beken dat dit voor mij geen bezwaar is. De gemeentewet is eene wet even als deze; beide zijn mijns inziens volkomen gelijk. Ik heb mij nooit de rede-nering kunnen begrijpen van menschen, die aan provinciale, gemeente- of kieswet eene halve grondwettelijke kracht toekennen.

Het komt mij echter voor dat de nieuwigheid, die men nu wil invoeren, geheel in strijd is met de oekonomie van de gemeentewet, met den werkring van de gemeentebesturen, met de voorschriften, die de gemeentewet inhoudt aangaande de plaatselijke geldmiddelen. Ik wensch daarom deze nieuwe soort van belasting niet bij wijze van incident in te voeren, omdat daarover in de gemeentewet eigenlijk niet gehandeld wordt. Bij dit wetsontwerp wordt toch bepaald dat eenige voorschriften aangaande het invoeren van gemeentebelastingen ook op dit nieuwe gemeentelijk geldmiddel zullen toepasselijk zijn. Ik meen echter te mogen betwijfelen of deze bepaling past in het kader van de voorschriften aangaande de gemeentelijke geldmiddelen.

Ten slotte nog een ander punt. Gedurende 5 jaren zullen onderscheidene bepalingen van deze wet slapen. Na verloop van die 5 jaren zullen eerst de groote moeilijkheden komen. Ik verwacht echter dat men als het zoo ver gekomen is, zal zeggen: wij kunnen het niet doen; wij zullen het nog eenige jaren uitstellen.

Wanneer het wetsontwerp, zoo als het nu is liggende — ik spreek nu niet van verbeteringen die daarin door amendementen kunnen aangebragt worden — tot wet verheven wordt, wat zal dan bijv. de burgemeester van Amsterdam doen? Zal hij dan groote etablissementen als »Krasnapolsky", dat misschien eene waarde van 3 ton heeft, als het café »Mast", dat nu pas gebouwd is, en inderdaad iets is dat een vreemdeling wel mag zien, verbieden?

Zal men al die groote etablissementen behouden en de kleine laten vervallen? Zullen alleen de gemeene kroegen gesloten worden en de meer bemiddelde klassen een monopolie genieten?

Dat zou een zeer geregvaardigd ongenoegen opwekken.

Zal men bijv. in eene inrigting zoo prachtig als nu in het Vondelspark is verzezen en waar een verkoop van sterken drank in het klein plaats heeft, die tot geen misbruik aanleiding zal geven, zulk drankverkoop verbieden, dan benadeelt men daardoor de particuliere personen, die met veel opofferingen een voor het algemeen zeer nuttige zaak hebben tot stand gebragt. Zulk een verbod toch zou die inrigting totaal waardeloos maken. Ik geloof dat de zucht om een goed doel te bereiken, een doel dat regt heeft op aller eerbiediging, meer heeft voorgezeten bij het maken van dit wetsontwerp dan de gedachte hoe de gemaakte bepalingen zullen ten uitvoer worden gelegd.

Ik hoop dat het wetsontwerp door amendementen voor mij aannemelijk zal gemaakt worden, want zoo als het daar nu ligt, kan ik er mijne stem niet aan geven.

De heer **W. van Dedem**: Wij mogen, na al wat wij hoorden, geloof ik, gerust tot de conclusie komen, dat men algemeen in deze Kamer in beginsel tegen dit wetsontwerp

22. Vaststelling van wettelijke bepalingen tot beteugeling van het misbruik van sterken drank. (Algemeene beraadslaging.)

geen bezwaar heeft, al gaan wij dan ook niet allen van hetzelfde beginsel uit. Bij hen, die, hoe schoorvoetend en met welke reserves dan ook, hebben verklaard te zullen voorstemmen, kan onmogelijk tegen Staatstusschenkomst op dit gebied een principieel bezwaar bestaan.

Eene andere vraag is het echter, of die tusschenkomst hier *wenschelijk* is.

De heer Schaepman heeft het bewijs geleverd, dat men overdrijven kan; men overdrijft, dit geef ik hem toe, wanneer men ons volk noemt een volk van dronkaards en beweert dat dronkenschap de oorzaak is van alle maatschappelijke ellende. Zijn er, die dat beweren, dan zijn het echter niet meer dan enkele. Doch uit alle sociale couches, om eens met Gambetta te spreken, ging er eene krachtige stem op om op het misbruik van sterken drank te wijzen als eene treurige en toenemende volkskwaal, een kwaad dat aan het welzijn en de kracht van het Nederlandsche volk groote afbreuk doet.

Die stemmen kan men niet ecarteren door te zeggen: het is eene modezaak.

Ik geloof dat zij wijzen op eene krachtige volksovertuiging, en dat de geachte afgevaardigde uit Leeuwarden, de heer Lieftinck, een van de laatsten is, die in dit opzigt zijne illusien heeft verloren. Eene algemeene volksovertuiging is het, om de woorden van den geachten afgevaardigde uit Breda te gebruiken, dat de matigheid van het Nederlandsche volk in de tegenwoordige omstandigheden op te zware proef wordt gesteld.

Doch al is het nog zoo wenschelijk dat het misbruik van sterken drank verminderde, blijft het toch nog altijd de vraag: kan de Staat iets daartoe bijbrengen? Die vraag is zoo goed als ontkennend, op historische gronden, beantwoord door den geachten afgevaardigde uit Tiel, den heer de Beaufort. Hij zegt: het is gebleken, de Staat vermag op dit gebied zoo weinig, dat het eigenlijk de moeite niet waard is te beginnen.

Hier opent zich, Mijnheer de Voorzitter, een ruim veld van beschouwing, dat ik echter niet betreden zal na hetgeen reeds door andere sprekers omtrent de elders opgedane ondervinding is aangevoerd. Alleen wil ik tegen het beroep op een historisch feit van den geachten afgevaardigde een ander historisch feit overstellen, dat er in naauw verband mede staat. De geachte afgevaardigde zeide, dat de maatregelen die in 1737 in Engeland zijn genomen tegen den sterken drank groote teleurstellingen hielden opgeleverd en het bewezen is dat zij een misgreep zijn geweest. Dit geef ik toe. Doch niet lang daarna, in 1751, is tot andere maatregelen overgegaan. Daarvan wordt in een historisch werk, onlangs in Engeland uitgekomen, waaraan daar groote waarde wordt gehecht, het volgende gezegd:

»Hoewel van veel minder wijde strekking dan de acte van 1736 waren deze maatregelen heel wat doeltreffender, en zij vormen een treffend toonbeeld van de wijze, waarop de wetgeving, indien zij gematigd en niet ontijdig te werk gaat, de zeden van een volk kan verbeteren.» Gaarne geef ik echter toe dat men zich van den invloed der wet niet te veel moet voorstellen. Dit wordt ook bevestigd door hetgeen dezelfde schrijver verder aanvoert: »Toch waren die maatregelen een palliatief en niet eene genezing, en sinds de eerste jaren van de 18de eeuw heeft het drinken van jenever nimmer opgehouden de voornaamste tegenwerkende oorzaak te zijn van de morele, intellectuele en stoffelijke weldaden, die van toenemende welvaart mochten verwacht worden.»

Het geciteerde is te vinden in: »the History of England in the eighteenth century», deel I, pag. 481 van E. Hartpale Lecky.

De geachte afgevaardigde uit Utrecht zeide verder: »het verraaft altijd eenige zwakheid. het is eenigzins een bewijs van moedeloosheid, als men aan den invloed van den Staat hoogere waarde toekent dan aan den invloed van eigen woord, eigen daad of voorbeeld.» Ik geloof, dat de geachte spreker met die woorden onregt heeft gedaan aan dit ontwerp, onregt ook aan de voorstanders daarvan. De strekking van dit ontwerp is in geen deele om de krachten, die zich wijden aan de veredeling van het

Nederlandsche volk, waarvan ook ik verreweg het meest verwacht, te verdringen of te storen, om de invloeden te belemmeren, die andere oorzaken van onmatigheid dan de kroeg trachten te bestrijden. Alleen als bondgenoot zal de Staat optreden. Om een voorbeeld te noemen. De geachte afgevaardigde uit Breda zeide, dat de Nederlander dikwerf door de luimen van zijne huisvrouw naar de kroeg gedreven wordt. Mijnheer de Voorzitter! Wij mogen vertrouwen, dat, ook na de aanneming van dit ontwerp, de bedienaars der gods dienste hunne beste pogingen zullen blijven aanwenden om de Nederlandsche Xanthippen tot binnelijke en aantrekkelijke huisvrouwen te hervormen.

Mag, Mijnheer de Voorzitter, van de vermindering van het getal kroegen, het middel, dat in dit ontwerp op den voorgrond staat, iets goeds worden verwacht? Dit is door den geachten afgevaardigde uit Breda tegengesproken; hij heeft er op gewezen, dat tusschen het aantal kroegen en de onmatigheid geen constante verhouding bestaat. Ik erken dat feit, en voeg er zelfs bij, dat het verschijnsel, waarop hij wees, ook elders, in Engeland, is opgemerkt. Doch dit ligt eenvoudig hieraan dat er, zoo als de geachte afgevaardigde zelf in het licht stelde, behalve de kroeg, nog zoovele andere oorzaken van onmatigheid werkzaam zijn. Zoolang echter de godsdienst, en andere veredelende krachten het niet zoo ver tegenover het misbruik van den sterken drank zullen hebben gebracht, dat er geene aanleiding meer zal bestaan tot de bede: »leid ons niet in verzoeking,» zoolang ook zal het aantal kroegen wel op de onmatigheid niet zonder invloed zijn. In Engeland, Zweden en elders ziet men dan ook, zoo als reeds werd betoogd, aan de beperking van dat aantal, op grond van de ondervinding, meer en meer waarde hechten.

Ben ik een voorstander van dit wetsontwerp en zal ik niet schoorvoetend maar *con amore* medegaan, hieruit volgt echter nog niet, dat ik er volstrekt geen bezwaren tegen zou hebben. Ik zal een paar bezwaren met een woord aanstippen.

Er moet getracht worden om in bestaande vermogens- toestanden, in gevestigde belangen, zoo min mogelijk stoornis te brengen. Dit geheel te vermijden, zoo als de geachte afgevaardigde uit Leeuwarden wil, is onmogelijk; de geachte afgevaardigde uit Goes, de heer Lohman, heeft het reeds aangetoond. Wij kunnen hier schier geene wet tot stand brengen, geen spoorweglijn, geen kanaal bijv. vateren, of in bestaande belangen wordt stoornis veroorzaakt; maar het streven behoort te zijn om die stoornis zoo gering mogelijk te maken. Ik ben er nog niet van overtuigd, dat dit hier in het oog gehouden is.

In de tweede plaats moet er aan willekeur — er is reeds op gewezen — zoo min mogelijk plaats worden gegeven, en uit dit oogpunt is de rol, aan de gemeentebesturen bij dit wetsontwerp toegedacht, die kon medebrengen, om op een gegeven oogenblik het aantal bestaande tapperijen eene belangrijke vermindering te doen ondergaan, zeker niet zonder bedenking. In het Voorloopig Verslag is er op gewezen, dat er tegen willekeur in dat geval een middel zou zijn, te weten het verpachten van de tapperijen, die behouden zouden blijven. De Regering wenscht dit niet, er wordt in de Memorie van Beantwoording gezegd, *dat zij beducht is, dat bij het stelsel van verpachting aan het financieel element de voorrang boven het morele zou worden toegekend.* Indien de Regering daarmee meent, dat burgemeester en wethouders, ter wille van eene hogere pachtsom, iemand als pachter zouden aannemen, wiens moraliteit beneden peil staat, dan verraaft dit geen groot vertrouwen. Maar te groot zou het vertrouwen in de gemeentebesturen zijn, wanneer de Regering verlangt dat zij, uit bijv. zestig personen er dertig moettende kiezen, de dertig beste en deugdzaamste zouden nemen. De geachte afgevaardigde uit Breda heeft den burgemeesters onlangs een schitterend bewijs van vertrouwen gegeven, toen hij wenschte dat zij, zonder voorlichting van deskundigen, tot het bepalen van de afmeting van haring, bot en spiering bevoegd zouden worden verklaard; maar hij zal mij wel willen toegeven dat het nog heel wat anders is de zedelijke waarde van tappers te weten.

22. Vaststelling van wettelijke bepalingen tot beteugeling van het misbruik van sterken drank. (Algemeene beraadslaging.)

Was kleurenblindheid, waarvan de geachte afgevaardigde gewaagde, het eenige bezwaar, dan zou hij wel, hoezeer onze kleuren ook verschillen, met mij daarover willen heenstappen; doch dat is de eenige moeilijkheid niet. En of men in dit geval deskundigen zou kunnen vinden, op wie men zich met gerustheid zou kunnen verlaten, betwijfel ik.

Bovendien zou ik niet gaarne van het regt om sterken drank te verkoopen eene soort van *privé Montyon*, willen zien maken; de bekende prijs, die ieder jaar in Frankrijk aan de deugdzaamsten wordt uitgereikt. Wanneer besloten wordt tot eene inkrimping van het getal tapperijen, grooter dan een gevolg zou zijn van de eischen die aan de tappers zullen worden gesteld, dan zie ik maar één middel om alle tappers op gelijken voet te behandelen, namelijk dat de licensen worden verpacht.

Ik zal het bij dit weinige laten en vlei mij bij den Minister, indien mijne bezwaren gegrond zijn, toenadering te mogen verwachten; ik ben overtuigd dat hij en allen die voor dit wetsontwerp gestemd zijn — en daaronder meen ik de groote meerderheid dezer Kamer te mogen rekenen — wat zullen willen toegeven om het doel, dat wij beoogen, zooveel mogelijk te bereiken.

Ik zeg: de groote meerderheid van deze Kamer, mij vleijende dat zij zich niet zal laten afschrikken door de vrees van den geachten afgevaardigde uit Breda, als of het lieve vaderland, wanneer wij dezen weg insloegen, zich eenmaal zou oplossen in den dorren, levenloozen Staat.

Het is reeds sinds meer dan eene eeuw, dat in Engeland beperkende maatregelen tegen het misbruik van sterken drank in werking zijn. Toch is men daar nog even ver van dat schrikbeeld verwijderd. Waarom zoude het hier anders gaan? Mogt het echter den Staat gelukken er wat toe bij te dragen om het aantal dronkaards te doen afnemen, en de walgelijke ondeugd der dronkenschap en hare treurige gevolgen te doen verminderen, dat zoude zeker geen reden zijn om het vaderland minder lief te hebben, of om er minder trotsch op te wezen.

De heer **Bergsma**: Ik ben van meening dat, wanneer niet eene zekere onbestemde kracht (misschien onbewust) pressie had uitgeoefend, waardoor in de Troonrede van 1879 de maatregel is aangekondigd dien wij thans voor ons hebben, dit wetsontwerp zich welligt nog eenigen tijd zou hebben laten wachten. De zaak zelve maakt mij niet warm en laat mij koud. Welke studien ik er aan gewijd heb en wat ik in mijne praktijk heb gezien, vestigt niet de overtuiging bij mij, het moge paradoxaal klinken, dat het misbruik van sterken drank als een kanker der maatschappij, die aan de volkswelvaart knaagt, toeneemt. De mogelijkheid daarvan ontkennen durf ik niet, maar ik betwijfel het, en in verband daarmee zal ik eenige *dubia* te berde brengen, die ik hoop dat de Regering in 's lands belang mij zal kunnen oplossen.

Ik vraag dus: Is het niet waar, dat de levensduur van het Nederlandsche volk toeneemt? Is het niet waar dat de belastingen in de laatste jaren in eene ongekende mate zijn vermeerderd? Is het niet waar (de Minister zal de laatste zijn, dunkt mij, om het te ontkennen) dat de groote misdaden in ons vaderland afnemen, zoodat men een strafwetboek heeft kunnen tot stand brengen, waarvan ten aanzien van sommige onderwerpen de vraag wordt vernomen of het wel een *strafwetboek* is?

Dat zijn niet de bewijzen voor eene zoo schrikkelijke demoralisatie van een volk dat » de vrees voor de hel en de hoop op den hemel heeft verloren"; dat is niet de demoralisatie van een volk waarop de Kerk geen invloed heeft. Want ik stem toe, de Kerk heeft voor doze zaak niets, althans veel te weinig gedaan, omdat zij is gaan politiseren.

Wie van ons ontmoet wel niet eens een dronken mensch, Mijnheer de Voorzitter! Maar zou het, nu in de laatste jaren de loonen zoo kolossaal zijn toegenomen en nog te velen van de lagere standen geen prijs stellen op ontwikkeling, een wonder zijn dat een gedeelte van dat meerdere loon naar de kroeg ging? En zou het niet waar wezen *doch dat ziet men niet*) dat een veel grooter deel heeft ge-

strekt om die lieden tot eene betrekkelijke welvaart te brengen? Men ga de statistiek van de spaarbanken na; daar is een voortdurende climax waar te nemen; er is behoefte aan meer sparen. Vereenigingen voor arbeiderswoningen, coöperative vereenigingen voor verschillende volksbehoefden; 't een en ander is van den laatsten tijd; en zijn dat allen teekenen dat het Nederlandsche volk znlk eene ellendige natie is, dat wij hier wetten moeten maken, waarvan ik bij de behandeling der artikelen het draconische zal trachten aan te toonen?

Het zijn dubia die ik hoop dat door de Regering zullen worden opgelost. Ik wil wel medegaan met hetgeen zoo in de lucht zit om iets te doen tegen den sterken drank, maar ik voorspel dat het niet lang meer zal uitblijven of de school van Bilderdijk, die zegt dat het gebruik van tabak zoo slechte en onzedelijke gewoonte is, zal er toe drijven om maatregelen te nemen tegen het tabakgebruik. Ik waarschuw tegen overdrijving. Als men wil de goede zaak, dan surtout pas trop de zèle.

De heer **de Beaufort** brengt verslag uit namens de Commissie, die belast is met het onderzoek der inlichtingen van den Minister van Binnenlandsche Zaken omtrent het verzoek van het Algemeen Nederlandsch Werkliedenverbond tot het doen bewerken en uitgeven van een analytisch verslag van de *Handelingen der Staten-Generaal*.

Dit stuk zal worden gedrukt en rondgedeeld en de dag der beraadslaging over de conclusie nader bepaald.

De zitting wordt voor een half uur geschorst.

Na de hervatting der zitting deelt de **Voorzitter** mede dat de heer Lenting heeft berigt door een sterfgeval in zijne familie verhinderd te zijn de zitting bij te wonen.

Dit berigt wordt voor kennisgeving aangenomen.

De algemeene beraadslaging over het *wetsontwerp, houdende wettelijke bepalingen tot beteugeling van het misbruik van sterken drank* wordt voortgezet.

De heer **Modderman**, *Minister van Justitie*: Mijnheer de Voorzitter! Zal de Regering, dit wetsontwerp verdedigende, er in slagen te midden van de strooming der parlementaire debatten, niettegenstaande de van alle zijden oprijzende golven van amendementen, het scheepje in de goede haven binnen te brengen? Steeds vertrouwend in de deugdelijkheid der zaak, rekenende op den steun van zoo velen — en ik betuig hun daarvoor onze warme erkentelijkheid — die verklaard hebben dat zij in beginsel voor dit wetsontwerp zijn gestemd, gelooft de Regering, onwrikbaar wat de hoofdzaak betreft, conciliant ten aanzien van 'tgeen dienen kan om aan billijke bezwaren te gemoet te komen, de gestelde vraag toestemmend te mogen beantwoorden. Zooveel althans is zeker dat zij den moed en het geloof zal bewaren tot het laatste toe.

Vóór alles een woord van hulde en dank.

Hulde ook van deze tafel aan de landgenooten, gisteren door den geachten afgevaardigde uit Middelburg in herinnering gebracht, die het vandel hebben opgeheven en de eersten waren die ten strijd tegen het misbruik van sterken drank hebben aangegord; zij hebben zich wel eens miskenning en bespotting getroost; zij hebben aanspraak op hulde, ook van de Regering.

Een woord van dank aan allen die, hetzij reeds ten vorigen jare in de pers, hetzij in de laatste dagen in deze Vergadering, opbouwende kritiek omtrent dit wetsontwerp trachtten te leveren; van dank ook aan de duizenden en tienduizenden in den lande, die door tal van adressen, op meetings en in vergaderingen, op zeldzame wijze van hunne sympathie voor dit wetsontwerp hebben doen blijken.

Wil dit zeggen dat de geachte afgevaardigde uit Dokkum zoo even naar waarheid kon verklaren, dat de Regering bezweken is voor aandrang? Ja, er was aan-

22. Vaststelling van wettelijke bepalingen tot beteugeling van het misbruik van sterken drank. (Algemeene beraadslaging.)

drang, doch die kwam van binnen, niet van buiten; en ik dank den geachten afgevaardigde uit Breda, den heer Schaepman, dat hij dit door het voorlezen van eenige zinsneden uit eene rede, door mij ruim twee jaren geleden in eene andere betrekking gehouden, boven allen twijfel heeft verheven. Al ben ik er trotsch op dat duizenden en tienduizenden in deze zaak naast de Regering staan, ik mag tevens constateren dat sedert jaren eene wet als deze door mij vurig werd verlangd. En als dezelfde geachte spreker tevens voorlas andere zinsneden uit datzelfde boekje, waarin ik waarschuwde niet te veel te verwachten van zoodanige wet, dan heeft hij mij daardoor eene tweede dienst bewezen: niets meer dan dat kon doen uitkomen hoe sterk mijne overtuiging omtrent de noodzakelijkheid dezer wet is. Wanneer zelfs iemand die verklaarde en blijft verklaren — en dit moge strekken tot geruststelling der heeren van der Feltz en Lieftinck, die beducht zijn dat ik wat te veel den weg van wettelijke regeling betreed — » weinig te verwachten van Staat, wet, straf; veel van de maatschappij, meer van het huisgezin, alles van de liefde » — wanneer zelfs zó iemand in één adem de noodzakelijkheid van eene wet als deze voorstond, dan bewijst dit dat zijne overtuiging omtrent die noodzakelijkheid zeer sterk was; en die overtuiging is in geen enkel opzigt geschokt of verzwakt.

Over den *actuelen toestand en zijne beteekenis voor maatschappij en Staat*, kan ik mij grootendeels gedragen naar hetgeen hieromtrent door verscheidene geachte sprekers reeds is gezegd. Slechts enkele punten moet ik opnemen.

De geachte spreker uit Nijmegen, de heer Heydenrijk, merkte naar aanleiding van de bewering dat er toeneming van sterkendrankmisbruik zou zijn waar te nemen, op dat hij niet hecht aan de overgelegde statistieke bescheiden.

Het is zeker niet gemakkelijk de Kamer geheel te voldoen. Legt men geene statistiek over, dan wordt zij gevraagd; geeft men ze, zoo objectief mogelijk, dan wordt beweerd, dat men aan de statistiek niet hecht. De geachte spreker gaf voor zijn beweren eene bepaalde reden; die statistiek, zeide hij, handelt over sterken drank en men weet niet, wat sterke drank is.

Mag ik dien geachten spreker er aan herinneren, dat in de overgelegde statistiek geen sprake is van sterken drank, maar van gedistilleerd van ten minste 50 procent? Wat daar dus wordt opgegeven, gaat niet mank aan de vaagheid, die de geachte spreker in het begrip van » sterken drank » meent op te merken.

De geachte afgevaardigden uit Breda en Assen, de heeren Schaepman en van der Feltz, protesteren tegen eene vergelijking door ons gemaakt ten betooge dat het misbruik van sterken drank zou zijn toegenomen.

Van toeneming sinds 1807 of sinds 1830, zeggen zij, mag geen sprake zijn, want het cijfer per hoofd was toen vrij wel hetzelfde als nu.

Ik doe opmerken vooreerst: dat in 1807 Limburg en Staatsvlaanderen en dat van 1830 tot '39 Limburg niet werd medegerekend; en, gelijk de heer Schaepman zeer juist heeft herinnerd, juist in Limburg en Staatsvlaanderen wordt veel minder drank gebruikt dan in het noorden. Thans daarentegen tellen beide genoemde landstreken mede; was dus in het noorden het drankgebruik stationair gebleven, dan had het totaalcijfer voor het Rijk moeten dalen.

Ten anderen: de geachte afgevaardigde uit Tiel, de heer de Beaufort, heeft aangetoond, dat in den loop dezer eeuw, in de meer beschaafde standen het drankmisbruik wel is waar niet geheel verdwenen, maar toch verminderd is. Maar als dit juist is terwijl toch het totaalcijfer nog zoo schrikwekkend hoog is gebleven, dan bewijst dit dat bij velen hunner voor wier belangen wij zeker niet het minst hebben te waken, het drankgebruik, omgekeerd, moet zijn toegenomen.

De geachte spreker uit Dockum betwijfelt de toeneming op drie gronden, waaromtrent hij een bepaald antwoord van mij wenscht te ontvangen.

Kunt gij ontkennen, zoo vroeg hij, dat de gemiddelde levensduur is toegenomen?

Neen, Mijnheer de Voorzitter, maar wat bewijst dit? Zou niet de gemiddelde levensduur, dank zij de hygiënische maatregelen, dank zij zooveel wat zoowel in het private als in het openbare leven tot verbetering der volksgezondheid is geschied, zou niet de gemiddelde levensduur nog *meer* zijn toegenomen wanneer het misbruik van sterken drank niet zoo groot was? Dat het misbruik van sterken drank het leven verkort, is niet alleen aan geneeskundigen maar ook aan de eenvoudige dagbladlezers bekend.

In de tweede plaats wees hij op de toenemende opbrengst der belastingen.

Toegegeven. Maar welke belasting neemt het meeste toe? Juist de belasting op het gedistilleerd. En zal men dan *die* toeneming aanvoeren ten bewijze dat het misbruik van sterken drank *niet* toeneemt!!

Eindelijk wees de heer Bergsma er op dat de groote misdrijven — en hij had ook kunnen zeggen de misdrijven in het algemeen — iets verminderen.

Dat is volkomen waar. Maar dan heeft men toch zeer te onderscheiden *welke* misdrijven verminderen, welke stationair blijven en welke toenemen.

Het totaal cijfer — ik erken het — is iets afgenomen. De moorden zijn gebleven stationair. Maar hoe is het met de niet gepremediteerde levensberoofingen en mishandelingen, en met het verzet tegen de politie; kortom met die misdrijven waartoe, onmiddellijk, de sterke drank het krachtigst medewerkt? Deze zijn niet alleen *niet* afgenomen, maar veeleer toegenomen. En dit niettegenstaande het oneindig vele dat van zoo menige zijde tot veredeling, tot beschaving wordt gedaan.

De geachte spreker uit Nijmegen zocht de verklaring van het groote gebruik van sterken drank ook vooral in den steeds toenemenden stroom van vreemdelingen. Het is waar, er komen thans veel meer vreemdelingen in ons land dan 100 jaren geleden; maar omgekeerd gaan thans ook veel meer Nederlanders naar het buitenland en deze gebruiken gedurende dien tijd hier te lande geene spiritualien. Ik geloof dus dat deze verklaring zich gemakkelijk laat wederleggen.

De heer Schaepman heeft gezegd: vergeet niet dat het kwaad vooral zit in de groote steden en dat de kern van den Staat te zoeken is op het platteland. Ik ben zoowel het een als het ander volkomen met hem eens, maar ik vertrouw dat omgekeerd die geachte spreker het ook met mij eens zal zijn, dat in gansch Europa en ook in Nederland bij de bevolking geneigdheid bestaat om zich hoe langer hoe meer van het platteland naar de steden te verplaatsen, een verschijnsel dat in menig opzigt belangstelling verdient, min of meer bedenkelijk is, en dat bij de appreciatie van dit wetsontwerp, ook vooral door diegenen die den bedenkelijken toestand in de steden erkennen, mag wegen.

Zal ik uitweiden over de zee van ellenden, die door den sterken drank over de maatschappij wordt uitgestort? Neen; dat ware geheel overbodig. Ik wil echter een woord in herinnering brengen, dezer dagen geschreven door een geneeskundige van groote bekwaamheden, bekend door zijne warme belangstelling in het lot van wat men in den meer engeren zin van het woord pleegt te noemen de volksklasse, doctor T. Haakma Tresling, dezelfde die voor eene prijsverhandeling over de verbetering der woningen voor werklieden is bekroond geworden. In eene studie over dit onderwerp (1) zegt deze geneeskundige:

» Ik aarzel, wat het noorden van ons land betreft, niet mijne meening uit te spreken, dat meer dan 50 procent van alle ellende in families, vermogens, constitutien en karakters, geweten moet worden aan den spiritus ».

Is nu de ellende door den drank veroorzaakt alleen maar van gewigt voor de *maatschappij* en niet voor den Staat?

Ik antwoord met vier woorden: krankzinnigengestichten, armhuizen, bedelaarsgestichten en gevangnissen.

(1) *Nederlandsch tijdschrift voor geneeskunde*, 16de jaargang, 2de afdeeling, blz. 115.

22. Vaststelling van wettelijke bepalingen tot beteugeling van het misbruik van sterken drank. (Algemeene beraadslaging.)

Ik zal mij alleen eenige uitweiding veroorloven over het verband tusschen drankmisbruik en de misdrijven.

Vóór alles kan ik den heer Schaepman, indien het noodig ware, volkomen gerust stellen ten aanzien van een belangrijk punt. Nooit heb ik er aan gedacht het misdrijf te verklaren uit ééne enkele maatschappelijke kwaal. Ik erken dat op zedelijk en maatschappelijk gebied alles te gelijk is oorzaak en gevolg, alles in en op elkander werkt. Ik erken dat het misdrijf een zeer gecompliceerd verschijnsel is, en dat er geene onvolkomenheid is hetzij in den individu, hetzij in de maatschappij, hetzij in den Staat, hetzij van zedelijken, van intellectuelen of van stoffelijken aard, die niet in meerdere of mindere mate, direct of indirect, positief of negatief, te rangschikken is onder de oorzaken van het misdrijf in het algemeen en niet medewerkende oorzaak kan zijn van een concreet misdrijf. In mijn door den geachten spreker geciteerd geschrift is dit met nagenoeg dezelfde woorden te lezen. En wanneer ik van al die tallooze oorzaken ééne enkele steeds, en ook bepaald in die aangehaalde rede, heb genoemd de oorzaak *bij uitnemendheid*, dan was het niet de sterke drank, maar het gebrek aan godsdienst; eene uitdrukking, die in mijn mond zeker niet dezelfde betekenis heeft als in den mond van den heer Heydenrijck, of van den heer Schaepman, of zelfs van den heer Lieftinck, maar mij dan toch behoeden mag tegen de veronderstelling alsof ik den sterken drank de eenige oorzaak of zelfs de oorzaak bij uitnemendheid van het misdrijf noemen zou.

Wanneer de geachte afgevaardigde uit Nijmegen mij, naar aanleiding van zijne beschouwing over de oorzaken der misdrijven, in de gelegenheid heeft willen stellen om hier ter plaatse, in eene niet bekende qualiteit, een onderwijsprogram te geven, dan meen ik te mogen opmerken dat de heer Heydenrijck zelf het onderwijsvraagstuk te regt als een te ernstig vraagstuk beschouwt, dan dat hij zou kunnen wenschen of verwachten, dat ik in eene niet bestaande qualiteit, bij gelegenheid der behandeling van dit wetsontwerp, en passant een dergelijk program zou ontwikkelen.

De heer Schaepman riep triomphantelijk uit: ik tart ieder om te bewijzen, dat er tusschen misdrijf en het gebruik van sterken drank eene constante verhouding bestaat. Zeker, dergelijk bewijs *kan* door niemand geleverd worden. Eene *constante* verhouding is er niet en *kan* er niet zijn, want er zijn *andere tallooze*, hetzij mede- of tegenwerkende oorzaken in het spel. Daarenboven is volkomen zekerheid op dit gebied nooit te verkrijgen. Maar dit belet niet dat de invloed van het drankmisbruik op de criminaliteit aan geen redelijken twijfel onderhevig is.

Met de studie van de oorzaken der misdrijven heb ik mij jaren lang bezig gehouden. Door het lezen van tallooze vertrouwde verslagen van regtsgedingen, als ook vooral door persoonlijke omgang met gevangenen, heb ik honderden feiten kunnen verzamelen. Met welk resultaat?

Mijne uitkomst is, dat van de misdrijven in het algemeen ongeveer 30 pct. *onmiddellijk* hun oorzaak of een hunner oorzaken vinden in het misbruik van sterken drank. Ik spreek van misdrijven *in het algemeen*; want wanneer ik mij beperk tot enkele bepaalde misdrijven — te weten (ongepremediteerden) doodslag, ongepremediteerde mishandeling en rebellie, dan kom ik tot 80 pct.

Wanneer ik in de tweede plaats vraag hoe groot de percentage is, wanneer ook de *verwijderd* medewerkende oorzaken worden in rekening gebracht, dan kom ik tot het besluit dat bij alle misdrijven, dooreen genomen, de sterke drank in iets meer dan 80 percent eene rol vervult. Mijne cijfers zijn vermoedelijk niet te hoog, want praktische mannen, magistraten, gevangenisdirecteuren hebben mij bijna altijd hooger cijfers opgegeven.

Ik ben zeer goed bekend geweest met den directeur, gisteren door den geachten afgevaardigde uit Middelburg in herinnering gebracht, en kan bevestigen dat de heer Wittebol, die 35 jaren lang eerst te Leeuwarden, later te Amsterdam met gevangenen heeft omgegaan, gewoon was te zeggen dat $\frac{7}{8}$, dus 87 percent van de gevangenen in meerdere of mindere mate direct of indirect hun gevan-

genschap geheel of ten deele aan misbruik van sterken drank te wijten hadden.

Ik ga over tot mijn tweede hoofdpunt, *het regt en de pligt van den Staat om tusschen beide te treden*.

De behandeling van dit hoofdpunt wordt mij gemakkelijk gemaakt, doordat ik mij in het algemeen geheel kan refereren aan hetgeen daaromtrent is gezegd bepaaldelijk door de heeren de Savornin Lohman, van Wassenaer van Catwyck en de Bruyn Kops.

Dit ontwerp is te beschouwen als het ontwerp van eene politiewet, gegrond op den onafwijsbaren Staatspligt tot handhaving van orde en veiligheid, tot bescherming van diegenen, die zich zelf niet beschermen kunnen, niet het minst van minderjarigen, waar zij buiten het oog en de magt van hunne ouders of voogden zijn; van eene wet strekkende om van overheidswege datgene te doen wat zij en zij alleen doen kan. Geen Staatsalmagt, geen Staatzedemeester, geen dwang tot zedelijkheid, zoo als de heer Lieftinck heden morgen vreesde, geen bestrijding van de ondeugd als zoodanig, wat all's door mij, zij 't ook op eenigzins andere gronden, wordt afgekeurd, even als door de heeren de Beaufort, Schaepman en Donner.

Er is dan ook geen sprake van om aan genootschappen en bepaaldelijk aan de kerkgenootschappen hunne taak uit handen te nemen; integendeel door de aanneming van dit wetsontwerp, dat *uitwendige* hinderpalen tegen die werkzaamheid tracht te verwijderen, zullen zij nog meer in de gelegenheid komen om onbelemmerd te doen wat *hunne* taak is, te werken op het *inwendige* van den mensch.

En hiermede geloof ik tegelijk wederlegd te hebben hetgeen door den geachten afgevaardigde uit Tiel gezegd is omtrent zeker gevoel van zwakheid. Hij zeide, dat wanneer die genootschappen en kerkgenootschappen de tusschenkomst van den Staat inroepen, zij daardoor bewijzen dat zij zich zelf zwak gevoelen. Neen, Mijnheer de Voorzitter, zij roepen die tusschenkomst alleen in voor die *uitwendige* dingen die zij zelve niet doen kunnen; niet voor het eigenlijke bekeeringswerk. Dit laatste is niet de taak van den Staat.

De geachte afgevaardigde uit Tiel heeft door een voorbeeld, dat hij aanhaalde ten betooge dat maatregelen van wege de overheid *niet* zouden baten, zeer juist aangetoond dat tusschenkomst van den Staat noodig is. Hij wees er op dat de militaire overheid al sedert vele jaren veel doet om dronkenschap te keeren, zonder dat dit iets baat. Het baat tot dusverre zeer weinig, dat erken ik. Maar hoe komt dat? Juist dezer dagen las ik het antwoord in een schrijven van mijn geachten ambtgenoot voor Oorlog; omdat, zoodra de soldaat uit het oog van zijn superieur is, hij in elke straat verleiding ontmoet. Die gedachte woog zelfs bij mijn ambtgenoot zoo zwaar, dat hij mij in bedenking heeft gegeven om in artikel 3 te spreken niet alleen van de nabijheid van »kazernen" maar ook van »militaire stallen".

De heer Heydenrijck zeide, dat ik moest verklaren *veel* van deze wet te verwachten, want anders zou hij aarzelen zijne stem daaraan te geven. De geachte afgevaardigde uit Leiden had daags te voren mij omgekeerd als voorwaarde gesteld, dat ik van Staatstusschenkomst *weinig* moest verwachten.

Ik verkeer in de gelukkige omstandigheid beide geachte sprekers te kunnen voldoen, door eenvoudig te zeggen wat mijne overtuiging is. De *Staat* kan slechts *weinig* doen, maar wanneer hij dat weinige doet, zal de *maatschappij* *veel* kunnen doen.

Onderscheiden geachte sprekers, bepaaldelijk de heeren Heydenrijck en van der Feltz, hebben verlangd dat de goede werking eener wet als deze zou worden aangetoond, ook bepaaldelijk door de in het buitenland verkregen resultaten. Ik meen die geachte sprekers te mogen verwijzen naar hetgeen daaromtrent is gezegd, gisteren door den geachten spreker uit Winschoten, heden door de heeren de Bruyn Kops en mr. van Dedem.

De geachte spreker uit Nijmegen zegt: ja maar, ik moet toch nog iets meer hebben. Ik vraag hem, *wat* hij dan

22. Vaststelling van wettelijke bepalingen tot beteugeling van het misbruik van sterken drank. (Algemeene beraadslaging.)

wil? Wil hij, dat ik hem voor Amerika, voor Zweden, voor Engeland statistieken zal geven?

Maar heeft hij niet zelf gezegd, dat hij de binnenlandse statistieken niet vertrouwt, en het dus van zelf spreekt dat hij de buitenlandse evenmin vertrouwt? Wat zou het mij dus baten, wanneer ik hem hier cijfers gaf?

Trouwens, van oneindig meer beteekenis dan alle cijfers zouden kunnen wezen, is het feit dat overal waar men eenmaal van overheidswege het debiet van sterken drank beperkt heeft, die voorschriften ja van tijd tot tijd zijn gewijzigd en aangevuld, maar *niet* weder afgeschaft. Te Liverpool, het is waar, heeft men ook weder met de vrijheid de proef genomen, maar de gevolgen van dat vrijheidsstelsel waren toen van dien aard dat men ten tweeden male tot de beperking is teruggekeerd.

Het feit dat men in het buitenland op den weg, waarop thans ook Nederland den eersten stap zal doen, blijft voortgaan — dit feit bewijst, dunkt mij, meer dan welke statistische mededeeling ook. Het bewijst, dat zij die het best over de werking van de beperkende maatregelen kunnen oordeelen, overtuigd zijn van hunne uitvoerbaarheid en doelmatigheid.

Drie *algemeene grieven* werden tegen dit ontwerp gerigt.

Men heeft in de eerste plaats aan dit wetsontwerp een anti-democratisch karakter toegeschreven; dit was het gevoel van den afgevaardigde uit Eindhoven. Ik antwoord, dat dit ontwerp niet het minste verschil maakt tusschen de verschillende standen. Bij het bedreigen van straf tegen openbare dronkenschap bijv. wordt niet gevraagd of die het gevolg is van jenever, wijn of wat ook. Over de strenge maatregelen ook tegenover societeiten heb ik, al was het ook niet in deze openbare vergadering, ontzaggelijk veel moeten hooren; zij worden volkomen gelijk gesteld met kofijhuizen, tapperijen en zoo meer. Nergens in dit ontwerp bestaat eenige ongelijkheid voor de wet. Door dit ontwerp vragen wij offers van de lagere standen, zeker; maar *evenzeer* van de hogere. Wij vragen offers van allen ten bate van allen.

Als het ontwerp wet wordt, zal het niet meer geoorloofd zijn op den openbaren weg, bij voorbeeld hier op het Plein, sterken drank te gebruiken. Wij willen dat verbod in het belang van de gelijkheid voor de wet; want het moge waar zijn dat het den werkmán niet hindert dat de heeren daar zitten, het is toch wel degelijk waar dat men niet aan allen hetzelfde zou toestaan. Als morgen in het Voorhout eene tapperij werd opgericht en vergunning gevraagd werd daar dagelijks eenige honderden werklieden onder een glaasje te laten zitten, zou dat niet worden toegestaan; maar dan mag ook niet worden toegestaan dat het door de hogere standen geschiedt.

Ik kan nog andere offers noemen. In het belang van onze dienstboden zal het, als het ontwerp wet wordt, voor onze dames niet meer mogelijk zijn om bij de confiseurs likeuren te gebruiken. Als men dat aan de dames toestond, zou men het regt niet hebben te beletten, wat toch een groot maatschappelijk kwaad is, dat de dienstboden in kruideniers- en soortgelijke winkels, waar zij in alle onschuld waren komen koopen, heimelijk verleid worden tot misbruik van sterken drank.

Dit ontwerp heeft tot gevolg de kolossale uitgaven te verminderen, die bepaaldelijk door den werkenden stand jaarlijks gedaan worden voor sterken drank.

De heer Borgesius heeft gisteren de totale uitgaaf getaxeerd op 40 miljoen, en het is zeker niet overdreven als men zegt dat daarvan wel 30 miljoen wordt uitgegeven door de arbeidende klasse. Kan men eene wet anti-democratisch noemen, die zoo niet tot strekking dan toch tot gevolg heeft de werkende klasse te behoeden tegen dergelijke verspilling, die haar ook uit een sociaal oogpunt zoo nadeelig is? Is het niet waar, dat de ongelijkheid van vermogen zeer wordt in de hand gewerkt door het misbruik van sterken drank? Is het niet waar, dat de 23 miljoen, die de accijns in de schatkist doet vloeijen, grootendeels worden getrokken uit de zakken van hen, die het minst in de belasting behoorden bij te dragen? Ik beweere niet,

dat men die belasting moet afschaffen of zelfs verminderen, want zoolang er gedronken wordt, zou men zeer zeker den werkmán geen dienst doen als men den drank nog goedkoopert. Maar als het gevolg van het wetsontwerp mogt zijn dat het gebruik verminderde, zou dit in de eerste plaats ten goede komen aan degenen, die, in verhouding tot hun totaal inkomen, voor dat artikel het meeste uitgeven en het minste kunnen missen; die juist door die groote uitgaven (en niet minder door de enerveerende gevolgen van het drankmisbruik) *in een staat van afhankelijkheid worden gehouden*, en die door vermindering van die uitgave, door spaarzaamheid, door matigheid zich, wat ik hun van harte gun, zullen kunnen verheffen.

Dit punt besprekende, mag ik niet nalaten op te merken dat ontwikkelde werklieden, bepaaldelijk het Algemeen Nederlandsch werkliedenverbond en tal van andere arbeidersverenigingen gepetitioneerd hebben voor de aanneming van dit wetsontwerp. Ik breng hun daarvoor mijne hulde en tevens mijn dank. In die adressen ligt de beste wederlegging van de opmerking des heeren van Baar.

Eene tweede algemeene grief is geopperd door den geachten afgevaardigde uit Nijmegen, toen hij zeide: »uw ontwerp heeft ook financiële gevolgen; daaraan schijnt niet gedacht te worden; waar is de Minister van Financien?'' Het komt mij voor dat de invloed dien dit wetsontwerp op 's lands financiën zal uitoefenen, zich eerst gaandeweg zal kunnen doen gevoelen en in elk geval niet vóór dat de wet eenigen tijd zal hebben gewerkt. De vraag dus van den geachten spreker, waarvan ik overigens al het gewigt erken, is op dit oogenblik niet actueel. Tevens herhaal ik wat ook schriftelijk door ons is verklaard, dat, welke verliezen de schatkist in de toekomst door dit wetsontwerp moge lijden (hoe meer hoe liever!) dit nooit eene reden zou mogen zijn om het ontwerp met minder sympathie te begroeten. Het *virtus post nummos* zal zeker niet door de Nederlandsche vertegenwoordiging worden gehuldigd.

Eindelijk eene laatste algemeene grief. Dit wetsontwerp zal willekeur in de hand werken.

Voorreest omdat het, gelijk de geachte sprekers uit Tiel, Leiden, Eindhoven en Nijmegen opmerkten, geene definitie van sterken drank bevat. Wat is sterke drank? vroegen zij. Ik voor mij vraag: zullen wij thans niet weten wat wij, ik zou bijna zeggen, ons gansche leven wel geweten hebben? Als gij hoort gedwongen van een genootschap tot afschaffing van sterken drank, hebt gij dan in het duister gezeten ten aanzien van de strekking van het genootschap? Waarom hebben wij in dit wetsontwerp geene definitie opgenomen? *Omnis definitio periculosa*. In het Strafwetboek komt wel een titel voor handelende over de beteekenis van sommige uitdrukkingen, maar van *definities* is daar geen sprake. Men heeft daar alleen die uitdrukkingen toegelicht die gebruikt worden in eene eigenaardige beteekenis, in ruimeren, engeren, kortom anderen zin dan die zij elders of in het dagelijksche leven hebben. Geeft men eene *definitie* dan stelt men voor één woord 10, 20, 30 andere woorden in de plaats. Maar als men niet vertrouwt op de uitlegging van den regter dan zou het consequent zijn dat men ook van die 10, 20 of 30 woorden eene definitie gaf. Men verplaatst door eene definitie de moeijelijkheid, maar lost haar niet op. Men zal altijd ten slotte moeten en ik mag zeggen ook mogen vertrouwen op het gezond verstand van hen die de wet moeten toepassen.

Door het opnemen van eene definitie van sterken drank in deze wet zou, gelijk in het Voorloopig Verslag door velen wordt erkend, het gevaar ontstaan dat de wet zeer gemakkelijk ware te ontduiken.

In de tweede plaats zou de wet willekeur in de hand werken, omdat — zoo als de heer Corver Hooft zeide — de cijfers willekeurig zijn. De willekeur van *cijfers* is nooit geheel te vermijden. Vraagt men waarom de verhouding aldus genomen is, dat in groote gemeenten een klein en in kleine gemeenten een *betrèkkelijk* grooter aantal kroegen mag gevonden worden, dan antwoord ik: omdat in de meer bevolkte plaatsen de lieden gewoonlijk digter op elkander wonen. Vraagt men verder of alle gemeenten

82ste ZITTING. — 11 MEI.

22. Vaststelling van wettelijke bepalingen tot betengeling van het misbruik van sterken drank. (Algemeene beraadslaging.)

zullen worden geschoren over ééne kam, dan zeg ik: neen, want aan de gemeentebesturen is de bevoegdheid gelaten — en daarvan maakt de heer van Baar ten onrechte eene grief — een lager maximum te bepalen.

Men meende dat aan de gemeentebesturen — dit was het derde punt van » willekeur ” — eene te groote magt gegeven wordt. Ik dank den heer van Wassenaer voor zijn gisteren daarop gegeven antwoord. Wij mogen eenig vertrouwen stellen in die besturen, bovenal waar het eene zaak geldt waarop niet het minst door hen van alle zijden werd aangedrongen, en in welker goede réussite zij dus geacht kunnen worden in hooge mate belang te stellen. Ook zal de toepassing dezer wet gecontroleerd worden door die duizenden en tienduizenden Nederlanders, die, belangstellende in de zaak, niet zullen toelaten dat de wet door slechte toepassing wordt belagchelijk gemaakt.

Overigens wanneer bedoeld bezwaar zoo groot is, dan vat ik niet hoe in deze Kamer werd gevoterd de wet van 1875 (*Staatsblad* n°. 95) betreffende het oprigten van inrigtingen, die hinder, gevaar of schade kunnen veroorzaken. Immers in die wet wordt aan de gemeentebesturen minstens evenveel, ja nog meer vrijheid gegeven dan in dit wetsontwerp. Men zie haar art. 11, waar sprake is van *hinder van ernstigen aard*: wat verstaat men daardoor? Voorts wijs ik op het beroep dat de wet toelaat op Gedeputeerde Staten.

Waar wij te doen hebben met eene wet, door duizenden en tienduizenden in den lande ernstig verlangd, daar mogen wij omtrent hare uitvoering rekenen op de algemeene zucht om tot eene goede uitvoering mede te werken.

Overigens — en daarop leg ik allen nadruk — elke wijziging, die zal kunnen strekken om de *mogelijkheid* van willekeur terug te brengen tot een minimum, zal van deze tafel met sympathie worden begroet.

Ik kom thans tot het vierde hoofdpunt, het hoofdbeginsel der wet: de beperking van het aantal inrigtingen waar sterke drank wordt verkocht, als societeiten, drankpaleizen, kroegen, kortom hoe zij heeten mogen. Die beperking geschiedt in dit wetsontwerp langs twee wegen: eenendeels door de bepaling van het maximum (art. 2), anderdeels door een aantal incapaciteiten (art. 3).

Zal die beperking baten? De heeren Schaepman, van der Feltz en de Beaufort antwoorden: neen, het kwaad zal daardoor alleen verplaatst worden. Volgens den heer Schaepman zal het nog verergerd worden, want zij die sterken drank in het klein mogen verkoopen, zullen nog meer dan vroeger tot drinken aanzetten.

Op het laatste heeft de geachte afgevaardigde uit Winshoten reeds geantwoord, vooreerst dat de controle verscherpt zal zijn en ten andere dat door minder scherpe concurrentie ook het belang dat tot dergelijke onzedelijke handelingen drijft, aanzienlijk zal verminderen.

Maar het kwaad zal worden verplaatst, zeggen eerstgenoemde sprekers, want de echte drinker zal zijn koffijhuis, societeit of kroeg toch wel weten te vinden. Zeker, maar hij, die nog geen volslagen dronkaard is zal minder verleiding op zijn weg ontmoeten. De gelegenheid schept en maakt drinkers.

Zal men ontkennen dat, wanneer op zekeren weg waar tot dusver geene enkele gelegenheid bestond voor het gebruik van sterken drank, die gelegenheid wordt geschapen, iemand die daar dagelijks voorbij komt, niet wordt blootgesteld aan eene verleiding die daar vroeger niet was? Liepen vroeger al de wandelaars door naar het dorp om daár een slokje te nemen? Wordt iemand in zijn huisgezin tot drinker gemaakt? Ik geloof dat ieders levenservaring hem het tegendeel zal aantoonen.

Men drinkt niet voor de eerste maal jenever of bitter in huis, maar (niet zelden uit valsche schaamte) in een koffijhuis of kroeg.

De geachte spreker uit Breda sprak in dit verband ook van uithuizigheid. Ik beweer niet dat dit wetsontwerp regtstreeks strekt om die uithuizigheid te verminderen, maar indirect zal het daartoe medewerken. Dat is zeer

zeker geene grief. Men zou zich daarin moge verheugen ook met het oog op hetgeen de criminele statistiek leert.

In den huiselijken kring, onder het oog van vader en moeder, van vrouw en kinderen, wordt zelden of ooit een misdrijf beraamd. Als men daarentegen aan een vader een brief wil schrijven, om hem mede te deelen dat men zijn zoontje gestolen heeft en dien zoon voor de kelderratten zal laten, indien men niet eene zekere som gelds ontvangt, dan durft men dien brief niet schrijven onder het oog van zijne moeder, maar vraagt pen en papier in een koffijhuis.

De geachte afgevaardigde uit 's Gravenhage heeft gevraagd: is die beperking uitvoerbaar? Ik antwoord daarop: het gaat niet in eens; gedurende de eerste vijf jaren zullen er voortdurend (gedeeltelijk door sterfgeval, deels door incapaciteiten en deels door het licenseregts) worden opgeruimd; gij hebt dus niet te vreezen dat men te 's Gravenhage over vijf jaren plotseling duizend inrigtingen zou moeten doen verdwijnen.

De geachte afgevaardigde vreesde ook dat het niet veel zal baten: » men zal den man halen uit het bedrijf maar de vrouw zal het voortzetten. In antwoord herinner ik aan art. 14 (*sluiting*).

De vrijheid van bedrijf — zegt men — wordt door die beperking van het aantal inrigtingen aangetast.

Tal van sprekers hebben dit punt reeds behandeld. Laat ik thans mogen volstaan met de herinnering, dat reeds op menig ander gebied de Staat in het belang van de openbare orde, in het belang van de veiligheid soortgelijke beperking van de vrijheid van bedrijf heeft ingevoerd. Mag men geneesmiddelen, mag men vergiften verkoopen zooveel als men wil? Mag men buskruid vervoeren zoo als men dat zou verlangen? Hebben wij niet onze voorschriften op de bouwpolitie, die in het privaat belang niet zelden nog veel meer ingrijpen? En hebben wij niet onze wet van 1875 op de fabrieken, eene wet die van het privaat belang in menig opzigt nog veel grooter opofferingen vereischt? En als de heer Corver Hooft sprak van een koffijhuis van groote waarde, dan vraag ik of er ook niet zijn fabrieken van groote waarde?

Men sprak ook van » *onteigening* », en men klaagde over onbillijkheid.

Dit zal de geachte afgevaardigde uit 's Gravenhage waarschijnlijk toegeven dat het woord » *onteigening* » hier min juist gekozen is. Van *onteigening* in juridischen zin is geen sprake. Waar is het voorwerp waarvan de eigendom wordt ontnomen, en wie is het aan wien dat stoffelijk voorwerp wordt toegekend? Wij hebben hier te doen met het politieregt dat derogeert, gelijk het reeds op zoo menig terrein gedaan heeft, aan de vrijheid van bedrijf.

Intusschen zij het verre van mij om dit allergeewigtigst punt te willen oplossen eenvoudig door eene opmerking van streng regt. Ik erken in de volste mate de eischen van billijkheid. Ik mag mij beroepen op het ontwerp zelf. De slotbepaling laat gedurende vijf jaren al de bestaande inrigtingen, voor zoover zij niet vallen onder de subjective redenen van uitsluiting van art. 3, bestaan, omdat wij meenden dat die vijf jaren ruimschoots voldoende zouden zijn om een ander bedrijf te zoeken. Door die overgangsbepaling is in de wet het beginsel van erkenning van billijke aanspraken nedergelegd.

Wanneer men nu zonder het hoofdoel van de wet in gevaar te brengen, in dezelfde rigting nog een stap of stappen wil doen om de billijkheid zooveel mogelijk te doen zegenvieren, zullen dergelijke wijzigingen door ons volstrekt niet bestreden worden.

Ik mag van dit punt niet afstappen, zonder der Kamer met bescheidenheid te herinneren aan hetgeen is voorgevallen, toen men in ons vaderland spoorwegen ging aanleggen. Daardoor werd aan schippers, voerlieden, diligence-ondernemers enz. groote schade toegebracht. Heeft men zich daardoor laten weêrhouden? Aanvankelijk heeft men — het is te lezen in de oude statuten van de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij — gedacht aan de vorming van een fonds om genoemde personen schadeloos te stellen, maar al spoedig heeft men bevonden dat de vrije maatschappij zelve die schadevergoeding aanbragt, en dat die personen

22. Vaststelling van wettelijke bepalingen tot beteugeling van het misbruik van sterken drank. (Algemeene beraadslaging.)

al spoedig, hetzij door hetzelfde bedrijf, hetzij door een ander, ruim hun bestaan hadden.

Moet er bovendien — ook dit meen ik aan de aandacht van de Kamer te mogen onderwerpen — hier niet gelet worden op het onderscheid tusschen hetgeen men ziet en hetgeen men niet ziet?

Wat men ziet zijn de 30 000 personen, die, volgens de berekening van den heer Schaeppman, van dit wetsontwerp eenig nadeel zouden ondervinden, waarin — ik herhaal het — zooveel mogelijk zal te gemoet gekomen worden. Wat men niet ziet en met het oog des geestes toch behoort te zien, zijn niet de 30 000, maar misschien 300 000 huismoeders en kinderen, die ten gevolge van dit wetsontwerp in een beteren toestand zullen komen.

Wat den wensch van den heer de Bruyn Kops betreft, dat het license-regt ten bate van den Staat zou komen, deze laat zich, dunkt mij, het best bespreken, wanneer het daartoe betrekkelijk artikel aan de orde zal zijn. Ik meen dus goed te doen dit punt nu te laten rusten, omdat ik welligt reeds te veel van de aandacht der Kamer gevergd heb. Hetzelfde zal ik doen met punten van détail, door andere sprekers ter sprake gebracht.

Ik zal hier dus eindigen. Men veroorlove mij dat te doen met drie zeer algemeene opmerkingen over de doelmatigheid, de uitvoerbaarheid en de onvolkomenheid van het wetsontwerp.

Het is niet bewezen, zegt men, dat de wet in eenig opzicht zal kunnen helpen. Maar wat wel bewezen is, Mijne Heeren, is dat uit het misbruik van sterken drank een zee van jammeren voortvloeit. Honderden jaren lang heeft men de proef genomen met het stelsel van vrijheid. Is het nu niet practisch om eindelijk ook eens de proef te nemen met een ander stelsel?

Bezwaren en groote bezwaren zijn er zeer zeker aan soortgelijke wetten verbonden.

Maar bestaan die dan bij den tegenwoordigen toestand niet? En dan mag ik hier wijzen op een belangrijk verschil. De bestaande bezwaren zullen steeds toenemen; hoe langer men lijdelijk blijft, hoe moeilijker het geneesmiddel zal te vinden zijn. Staan wij nu tegenover 45 000 tappers, over eenigen tijd zal dat cijfer 50 000, 60 000 bedragen. Daarentegen, is de wet ingevoerd, de moeilijkheden aan de uitvoering verbonden zullen hoe langer zoo meer verdwijnen.

Dit wetsontwerp, ik erken het, maar dit *kan* niet anders, is in vele opzichten onvolmaakt. Eene eerste drankwet kan niet zijn, wat zij op den duur moet wezen. »*On ne fait pas les lois; les lois se font par le temps.*» Maar om ervaring te verkrijgen moet men met de toepassing van eene onvolmaakte wet beginnen.

Indien dit wetsontwerp wet wordt, zal al wat in de maatschappij bestaat, zullen vereenigingen, kerkgenootschappen, particulieren, en ook de Staat zelf (hoewel indirect en in zeer bescheiden mate, door uitwendige middelen), den strijd kunnen voeren tegen het maatschappelijk kwaad, waarvan hier sprake is.

Heeft men ooit gehoord dat eene expeditie niet werd ondernomen, omdat men niet volkomen zeker was van den goeden uitslag? omdat er bezwaren waren en offers gebracht moesten worden?

De Regering vleit zich dat zij, dank zij den steun van hen die verklaard hebben zich met het beginsel van dit wetsontwerp te vereenigen, vast besloten om, wat de hoofzaak betreft vasthoudend te zijn, maar conciliant ten aanzien van de twee geopperde, door mij uitvoerig besproken bezwaren, er in slagen zal dit wetsontwerp door de Kamer te doen aannemen.

De heer **Heydenrijk**: De Kamer vreeze geen duel tusschen den heer Lieftinck en mij, waarbij de Minister van Justitie met zijn tusschengelooft gevaar zou loopen te worden doodgedrukt. De heer Lieftinck is voor mij een werkelijk aangenaam persoon, daarenboven l'enfant terrible van zijne partij, de meest consequente zijner rigting.

Heeft de geachte afgevaardigde toen hij beweerde dat men de hel en den hemel beurtelings in zijn hart draagt,

de hel of den hemel in het hart gehad, toen hij mij verweet in den vorm van een compliment, dat ik eigenlijk aan hel noch hemel geloofde, maar het toch maar zoo deed voorkomen om het volk te exploiteren?

Ik neem de goede gezindheid mijwaarts van den geachten afgevaardigde aan, maar de bewering dat ik niet aan hel en hemel zou gelooven, heb ik ze wel te weerleggen? Ik geloof dat mijn karakter binnen deze Kamer en daarbuiten nog genoegzaam geëerbiedigd wordt om te kunnen aannemen, dat ik mij zóó zou verlagen. Maar wanneer men gebruik maakt van hel en hemel ter bestrijding van het drankmisbruik, ook al geloofde men er zelf, niet aan, zou dat dan zoo verschrikkelijk wezen?

Wat kwaad zou dat uit een maatschappelijk oogpunt kunnen?

Is het een betere toestand, dat het volk, met den heer Lieftinck, altijd naar de waarheid blijft zoeken? Hoe lang heeft men niet reeds gezocht? Wanneer zal men de waarheid gevonden hebben? Licht er niet in dat zoeken een groot gevaar dat men zich zal te buiten gaan aan sterken drank? Zij toch die altijd zoeken komen zoo dikwijls op plaatsen terecht waar zij eigenlijk niet hooren!

De heeren van Dedem en Bergsma zijn weder teruggekomen op iets dat ik meende reeds gisteren op afdoende wijze te hebben wederlegd.

De heer van Dedem blijft beweren, dat de Kerk niet *genoeg* — de heer Bergsma, dat zij *niets* gedaan heeft. De geachte afgevaardigde uit Dokkum verkeerde dezes morgen in een eigenaardigen toestand. Ik weet niet of dit een gevolg was van overdreven pessimisme of van overdreven optimisme. De Minister van Justitie werd *en passant* de opmerking gemaakt, dat hij een Strafwetboek had tot stand gebracht dat eigenlijk geen Strafwetboek is. De Kerk had tegen misbruik van sterken drank niets gedaan; een Strafwetboek zal er volgens den heer Bergsma voortaan niet zijn; zullen dan de spaarbanken alleen het doen?

Mijnheer de Voorzitter! Ik meen de herhaalde beweringen van de geachte afgevaardigden van Dedem en Bergsma niet uitsluitend te moeten beantwoorden met de bemerking dat zij de spaarbanken *wel*, maar de kerk *niet* kennen. Wat beide geachte afgevaardigden echter wel zullen moeten toegeven — anticlericaal als zij zijn, en daarvan niet alleen getuigende in woorden, maar blijken gevende bij de vaststelling van wetten — is, dat wanneer zij zooveel mogelijk de kerk belemmeren en fnuiken — dat zij dan werkelijk er haar geen verwijt van kunnen maken, dat zij niet dat — gene heeft verrigt, wat zij zou gedaan hebben, indien, zoo als ik gisteren misschien in min gekuischte woorden zeide, indien zij hare vleugelen naar welgevallen had kunnen uitslaan.

De Minister van Justitie heeft, te oordeelen naar den heuschen toon welken hij tegenover mij aansloeg, terecht begrepen, dat ik niet zoo uiterst vijandig tegen dit wetsontwerp gestemd ben.

Is de oorzaak van het euvel dat wij bestrijden, daarin te zoeken, dat het *complex* van de maatschappij, zoo als zij wezen moest, verscheurd is, en dus elke maatregel, van dien aard als gij thans wilt nemen, half werk; ontslaat mij dat van den plicht den Minister, der maatschappij, het land de behulpzame hand te bieden; mij, hetzij zonder arrogantie gezegd, medelijdend te toonen? Wel neen! In hetgeen ik mij gisteren veroorloofde aan het oordeel van den Minister te onderwerpen, was eene kritiek gelegen, maar eene kritiek, die ik op afdoende wijze wederlegd wenschte te zien; en in zeker opzicht is de Minister daarin geslaagd, toen hij zooveel mogelijk wegneming en inkrumping van belemmeringen in uitzigt stelde; maar, eerlijk gesproken, al mijne bezwaren zijn nog niet opgelost.

Zwijgen kan ik van meer ondergeschikte punten. De Minister bezit onder zijne vele uitstekende gaven ook deze, dat hij op eene fijne Attische manier iemand weet te ridiculiseren; zoo bij voorbeeld werd met veel ophef gewezen op een argument, dat ik gisteren zou ontleend hebben aan het verbruik van sterken drank door vreemdelingen hier te lande. Neen, dit gold voor mij volstrekt niet in die mate als de Minister het voorstelde, het was slechts een der

22. Vaststelling van wettelijke bepalingen tot beteugeling van het misbruik van sterken drank. (Algemeene beraadslaging.)

factoren waarop ik wees en waarop men te letten heeft als men spreekt van statistische gegevens. Nu weder stelde de Minister daartegenover de Nederlanders die zich naar het buitenland begeven. De Minister is een groot liefhebber van de statistiek, en ik zou wenschen, dat hij, indien hem daartoe de tijd gegeven wordt, ook eens onderzocht, hoeveel vreemdelingen arriveren en hoeveel Nederlanders op reis gaan.

De Minister is, sprekende van de definitie van sterken drank, eenigzins met zich zelf in strijd geraakt, als ik wel heb geluisterd. Tegen mij, die den statistici had te gemoet gevoerd: „gij kent zelfs het onderwerp waarover de statistiek moet loopen niet”, tegen mij sprak de Minister van drank van de sterkte ad 50 percent, en later was het weder, dat de definitie moest worden overgelaten aan het gezond verstand. »Wie uwer weet niet, ook bij ondervinding, wat sterke drank is?” zoo luidde het. De Kamer scheen het toch blijkens het Voorloopig Verslag niet te weten, en de Minister blijft zich steeds beroepen op eventuele beslissingen des regters *pro re nata*.

Een hoofdpunt.

De Minister heeft gesproken over den omvang van de zaatsbemoeienis in deze en vindiceerde als het karakter van dit ontwerp, dat het slechts politiezorg wil.

Die woorden moeten niet aangenaam zijn voor den heer Borgesius, die op dit oogenblik in gezellig gesprek is met den Minister, want zij zijn juist het tegendeel van hetgeen die geachte afgevaardigde gisteren heeft beweerd, toen hij op de bemerking van den heer Schaepman, dat ons volk geen volk van dronkaards is, antwoordde — en dit was het zwaartepunt zijner rede — »dat al waren de Nederlanders nu nog geen volk van dronkaards, wij moesten zorgen dat zij het niet werden.”

De tegenstelling tusschen den Minister en den heer Borgesius is dus duidelijk; naar mijne meening is de opvatting welke de heer Borgesius van dit wetsontwerp heeft juister dan die van den Minister.

Het zal bij de behandeling der artikelen blijken. Vooral de artt. 26 en 27 gaan, dunkt mij, ten eenen male buiten de uitsluitende politiezorg van den Staat.

Het buitenland. Bewijs dat soortgelijke maatregelen in het buitenland vruchten hebben afgeworpen. Het antwoord des Ministers luidde: »Ik heb u niets te zeggen; gij verklaart toch dat gij niet hecht aan de binnenlandsche statistiek en nog veel minder aan de buitenlandsche.” Mijnheer de President; zeer erkentelijk voor de teregtwijzing. Doch al hecht ik niet aan de statistiek, anderen wel. Ook voor dezen heeft de Minister niets gezegd. Ja toch iets. Nergens kwam men op eenmaal ingevoerde bepalingen terug. Ik heb zeer weinig kennis van politieverordeningen en dergelijke zaken; maar ik verbeeld mij, dat vooral in Engeland, ook in Amerika en elders de politieverordeningen, ook al hebben zij uitgediend, al doen zij geen nut meer, als oude meubelen blijven bestaan. En men weet waarom oude meubelen dikwijls bewaard worden. Een positief bewijs heeft de Minister niet geleverd.

Eindelijk wat ik gisteren met een minder juist woord mijne *conditien* heb genoemd. Ik had ze eerder moeten noemen *verzoeken*.

In de eerste plaats het verzoek, dat in betrekking staat met de financiën. De Minister toont zich daarover niet bezorgd, geheel in verband met het standpunt dat hij tegenover dit ontwerp heeft ingenomen. »Voor de financiële gevolgen behoeven wij in de eerste jaren niet beducht te zijn; immers deze voordragt beoogt slechts iets, dat is: niet veel. Het doet mij waarlijk genoegen voor het Kabinet in het algemeen en den Minister van Financiën in het bijzonder, daar zij nu nog zoo langen tijd, zelfs na de verkiezingen krijgen. Maar dit neemt niet weg, dat ik moet waarschuwen tegen den eersten stap, en dat het dilemma onwederlegbaar is: of uwe wet zal niet veel uitwerken, of zij zal dit wel, — en dan heeft zij verreikende financiële gevolgen; dan zal het, ofschoon waarschijnlijk niet meer onder den Minister Vissering, kunnen gebeuren, dat men ons met eene nieuwe rente- of bedrijfsbelasting verrast.

Ik zou den Minister als conditie hebben gesteld een

onderwijsprogramma. Zooveel indiscretie had toch werkelijk noch de Vergadering noch de Minister ooit van mij mogen verwachten. Een onderwijsprogramma, en dit, terwijl van tijd tot tijd de Minister van Binnenlandsche Zaken en andere Ministers naast den Minister van Justitie komen nederzitten. Neen, dat ware de onhebbelijkheid tot het uiterste gedreven! Maar het was een verzoek. Het misbruik van sterken drank staat in het nauwste verband met zedelijke kwalen (hoe de heer Lieftinck het hiermede stelt, die nog naar de waarheid zoekt, weet ik niet), de zedelijke kwalen staan weder in het meest onafscheidelijk verband met de godsdienst en de godsdienst met de school. Nu is er een art. 33 in de wet op het lager onderwijs van 1878, dat neutraliteit voorschrijft. Zoo als gij ze opvat, dat is in den allerstriktsten zin, mag er op de openbare school geen sprake zijn van God. Bevordert dit al of niet de dronkenschap?

Ik zal het hierbij laten. Voor een zoo scherppinnig man als de Minister van Justitie is, zal het wel niet behoeven ontvouwd te worden hoe de quaestie van God op de school in het allernauwste verband staat met het euvel dat wij bestrijden willen. Hetgeen gij Minister ons hebt voorgelaten in eene bij uitstek welsprekende rede, die de verdiende sensatie in den lande heeft gemaakt, waarbij gij, Modderman, uw edel en onpartijdig karakter niet verloochent, pas dit ook toe in zake van onderwijs, vooral nu wij ons genegen betoonen u te helpen ter bestrijding van het drankmisbruik.

Ik had een punt vergeten. Het was namelijk het vertrouwen dat de Minister in zijn eigen werk stelt. Het vertrouwen, de bezieling, den gloed van den Minister heb ik niet mogen opwekken; het was en bleef: deze voordragt zal iets verwezenlijken, maar op verre na het grootste aandeel blijft gereserveerd voor de Kerk, de maatschappij, de individuele krachten. Goed. Maar de Minister vergete niet, dat zijn »iets” wordt opgewogen door vele belemmeringen, die op welsprekende en zaakrijke wijze door verschillende redenaars zijn aangewezen. Het debat over die bezwaren blijf ik met de meeste aandacht volgen, al neem ik er waarschijnlijk weinig deel aan. Ten slotte zal het voor mij de vraag wezen, of mijne zucht tot conciliatie mij zal veroorloven het »iets” van den Minister te koopen voor de bedenkingen, welke bij de eindstemming nog bij mij mogten bestaan.

De heer **Schaepman**: Het heeft allermint iets van vleijerij wanneer ik op dit oogenblik het zeer aangename en verkwikkelijke feit constateer dat de strijd over dit wetsontwerp met courtoisie is gevoerd. Tirez les premiers, Messieurs les ennemis, hebben de voorstanders van dit wetsontwerp gezegd, en zij hebben den storm van den eersten dag met onverschrokkenheid doorgestaan en den volgenden morgen beantwoord. Ook de Minister heeft van diezelfde ridderlijke courtoisie de welsprekendste blijken gegeven, maar daaraan ontbrak eene andere ridderlijke eigenschap: geestdrift, bezieling. Het is mij niet mogen gelukken noch bij de voorstanders van het ontwerp noch bij den Minister die het indiende, een sprank van die bezieling te zien, die hun bij de behandeling van zulk een gewichtig volksbelang had gepast. Zij hebben allen den raad van den geachten afgevaardigde uit Tiel om nuchter te zijn met zooveel vlijt en getrouwheid gevolgd, dat het debat wel ietwat slap is geworden.

Is tegen hetgeen door de tegenstanders van dit wetsontwerp gezegd werd, tegen de verschillende bezwaren omtrent de strekking en de hoofdbepalingen aangevoerd één krachtig, degelijk afdoend argument gesteld. Ik betwijfel het.

Men heeft gesproken over het toenemen van het drankmisbruik, over de uitbreiding van het kwaad; men heeft op de statistieke cijfers, die ten lange leste die uitbreiding niet konden bewijzen, geantwoord met een beroep op de ondervinding. De heer Borgesius sprak ons van de zijne met eene weemoedige gemoedelijkheid, de heer Siczkesz van de zijne met eene bevelende zekerheid, de heer Dijkmeester van de zijne met een welgedanen pathos. Zij allen

22. Vaststelling van wettelijke bepalingen tot beteugeling van het misbruik van sterken drank. (Algemeene beraadslaging.)

hebben hunne ondervinding vermeld, maar wat is meer betwijfelbaar dan de menschelijke ondervinding? Ieder mensch ondervindt wat hem het liefst en aangenaamst is of wat hem het beste past. Men wordt geboren met een orgaan tot ondervinding meer droefgeestig, of wel meer optimistisch gestemd. Daar ik meer lust gevoel om den strijd met het leven aan te binden, dan geneigd ben om over het leven te klagen, heb ik, hoewel ik de herderlijke bediening die de heer Sikesz mij op de schouders legde, niet bekleede, toch in mijn kort leven niet zooveel ellende gezien, dat deze aarde voor mij een volledig tranendal is geworden.

De heer Borgesius zeide, dat mijne statistiek van twee borrels per hoofd nog niet bewees, dat er geen drankmisbruik is. Ik heb niet beweerd dat zij dit moest bewijzen, maar ik waarschuwde alleen tegen overdrijving, tegen het cijfer van 9.85 L. per hoofd; ik heb gezegd dat dit cijfer tot matiger verhouding en minder schrikbarendheid kan worden teruggebracht. De geachte afgevaardigde zegt dat zelfs twee borrels nog te veel zijn voor het volk. Daarover kunnen wij twisten tot in het oneindige; ik zou tegenover den Nederlandschen werkman vrijgevig genoeg zijn om hem die te gunnen. Kan de heer Borgesius dit niet met zijne ondervinding overeenbrengen, het staat hem vrij, maar voor mij is het niet beslissend.

De heer Sikesz acht het beter dat de werklieden niets drinken, en haalde uit zijne rijke ervaring een treffend voorbeeld aan: het schijnt nu dat bevende handen en knikkende knieën beter door spek dan door jenever worden genezen. Het is mogelijk dat dit in het onderhavig geval aldus is uitgekomen; maar wanneer de heer Sikesz die kuur op de geheele maatschappij wil toepassen, zou hij goed doen als hij een wetsontwerp vroeg tot bevordering van het gebruik van spek. De eenige moeilijkheid ware welligt dat de Minister van Binnenlandsche Zaken niet in staat zoude zijn de zeer ruime neutraliteit, volgens hem in art. 33 der onderwijswet geschreven, in zoodanig wetsontwerp toe te passen.

Maar nu keer ik tot de ondervinding van den heer Sikesz terug en vraag hem: gij hebt ondervonden dat uwe spek-methode voortreffelijke gevolgen had, maar wat mijne belangstelling te dien opzichte het meeste wekt, is dit: ik zou gaarne de commentaren uwer werklieden eens gehoord hebben.

Indien ik den Nederlandschen werkman en het Nederlandsche volk ken, dan meen ik dat het dezen karaktertrek bezit, dat het namelijk niet houdt van bemoeials. Het is dan ook zeer zeker, dat de Nederlandsche philantroop zich veel te dikwerf een overal rondneuzende en in den pot kijkende getoond heeft, om bij het volk geëerd te zijn.

Wanneer men nu zegt, dat het niet goed voor den werkman is om een borrel te drinken, dan antwoord ik: laat ons billijk zijn. Ieder mensch heeft in zijn leven wel eenige opwekking en matige prikkeling noodig. Wanneer men leeft in een klimaat als dit, bijna het gansche jaar onder eene sombere lucht moet rondwandelen, daarbij gedrukt wordt door zorgen en huiselijke omstandigheden, dan kan men zich niet altijd blijven voeden met brood, vleesch, aardappelen en groenten, en zoo als verder die voortreffelijke dingen mogen h-eten; dan verlangt men wel eens iets meer. Wij, die in ruime mate daarvan kunnen genieten, die niet onze toevlugt behoeven te nemen tot een borrel om toch geestrijken drank te gebruiken; wij die den noodigen alcohol voor ons hersen- en zenuwleven toch wel kunnen krijgen zonder tot gedistilleerd onze toevlugt te nemen — wij moeten een weinig billijk zijn tegenover den werkman, hem iets gunnen en niet zijn geheele leven willen reglementeren naar de idealen van het *Nut van het Algemeen* of van den »Braven Hendrik».

Men heeft gezegd, dat dit wetsontwerp een anti-democratisch karakter had; van de overzijde daarentegen is beweerd dat het zeer democratisch was. In dien strijd zal ik mij niet mengen, maar wel wensch ik dat in deze Kamer geene rede gehoord worde, die den Nederlandschen werkman als eene fout zoude aanrekenen het gebruik van

een prikkelenden drank, die hem even goed toekomt als ons andere prikkels van levensgenot.

Men heeft veel gesproken over de oorzaken van het drankmisbruik. De heer Goeman Borgesius heeft onder de landen, waarin vele dronkaars worden gevonden, Ierland genoemd. Hij had geen voortreffelijker voorbeeld kunnen kiezen voor de door mij verdedigde stelling, dat drankmisbruik met allerlei maatschappelijke kwalen gepaard gaat. Juist Ierland bewijst dat armoede en verdrukking eene bevolking tot drankmisbruik kunnen leiden; dat niet de lust naar jenever of anderen drank daartoe noopt, maar dat wanhoop en slavernij daartoe kunnen voeren.

Wat het verband met misdrijven betreft, de Minister heeft ons eene statistiek voorgelegd, wier volledige waarde ik gaarne erken, want ik heb geen enkele reden om van dezen Minister te vermoeden dat hij ook maar een ½ pct. in cijfers zou willen overdrijven ter wille van zijn stelsel. Integendeel. Maar wanneer de Minister nu uit deze cijfers wil bewijzen dat er tusschen het drankmisbruik en de misdrijven eene soort van oorzakelijk verband bestaat, dan moet ik bekennen dat ook deze cijfers mij nog niet hebben overtuigd. Het is zeer mogelijk dat 30 of 80 pct. van degenen die wat misdeden zich aan misbruik van sterken drank hebben schuldig gemaakt, maar de vraag is of de oorzaak van al die misdrijven juist in het drankmisbruik gevonden wordt. Dat er toevallig verband bestaat wil ik toegeven, maar dat hierin oorzakelijk verband zou bestaan is mij niet bewezen. En wanneer de Minister op een ander punt gemeend heeft het koffijhuis te kunnen aanwijzen als eene kweekplaats van briefschrijvers en kindermoordenaars, dan antwoord ik hem: Mijnheer de Minister, die bewijsvoering bewijst te veel en dus niets. Zij bewijst niets, omdat iedere criminele statistiek en iedere criminele ondervinding als onloochenbare waarheid verkondigt, dat de groote sluwe misdadigers, de echte monsters die in de menschelijke maatschappij gevonden worden, juist geen dronkaars zijn. Ik geloof dat onder de vorstenmoorders van deze eeuw geen enkelen dronkaard valt aan te wijzen. En wanneer men de rei der nihilisten, dier onzichtbaren, zou kunnen monsteren, zou men bevinden dat onder dat volk, dat uit dweepzucht streeft naar vernieling, dat uit dweepzucht geen enkele menschelijke of goddelijke wet meer eerbiedigt, misschien geen enkele dronkaard wordt gevonden. En daar ik voor mij de overtuiging heb dat de Minister het argument Marianus de Jongh meer uit kortswijl dan uit ernst heeft gebruikt, wil ik hem nu mededeelen dat de scherpzinnige dagbladcorrespondent die aan de justitie in deze zaak zoo ontzettend veel diensten heeft bewezen, juist in een man, die een niet leeg gedronken borrel liet staan, den pleger van het misdrijf heeft meenen te erkennen.

De Minister heeft gezegd, dat de beperking der kroegen toch tot iets zal leiden, dat het een groot middel zal zijn om het drankmisbruik te voorkomen. Het is toch zonderling dat de statistiek het tegendeel bewijst. Uit het rapport aan het Engelsch Parlement ingeleverd, waaruit de heer de Bruyn Kops dezen morgen ons mededeelingen heeft gedaan, uit dat rapport blijkt toch ook dat in de noordelijke provincien en steden minder tapperijen worden gevonden en toch het getal dronkaards veel grooter is dan in de zuidelijke, en dat het getal tapperijen in eene omgekeerde verhouding staat tot de vermeerdering der bevolking.

Daarbij komt dat het concurrentie-argument, ook door de Regering aangevoerd, op mij zeer weinig indruk heeft gemaakt. Wanneer er minder kroegen zullen zijn, zegt de Minister, zal er ook minder concurrentie wezen. Neen, Mijnheer de Voorzitter, juist als er minder zijn, zullen allen er naar streven om des te spoediger rijk te worden. Meent dan de Regering dat de *auri sacra fames* bij het kleinere getal tappers ook kleiner zal worden. Ik geloof dat dit zeer te betwijfelen valt.

En wanneer de Minister zegt, de onbillijkheid die tengevolge van onzen maatregel ontstaat zal van zelf verdwijnen, dan weet ik niet hoe dit te verstaan. Hij haalt tot voorbeeld aan hetgeen met de invoering van de spoorwegen is geschied; maar dan spreekt hij zich zelven tegen. Het

22. Vaststelling van wettelijke bepalingen tot beteugeling van het misbruik van sterken drank. (Algemeene beraadslaging.)

is volkomen waar dat de menschelijke maatschappij door het toenemend verkeer voor schippers, vrachtrijders enz. hersteld heeft wat de spoorwegmaatschappijen hen ontnamen. Hiervan kan hier immers geen sprake zijn; deze na vijf jaren opgeheven tappers kunnen geene nieuwe clientelle opdoen; zij moeten verdwijnen. Wanneer van de 45 000 tappers 30 000 ophouden tapper te zijn, dan kan men met den besten wil van de wereld die menschen geen tappersbestaan meer bezorgen.

Ik hoor hier door leden zeggen, dat zij spekverkoopers kunnen worden, maar daar de bedoelde wet nog niet is ingevoerd en geene adresbeweging ten bate daarvan ontstaan is, zal dat vooreerst niet mogelijk zijn.

De geachte afgevaardigde uit Hoorn, de heer van Dedem, heeft gezegd, dat deze wet een uitvlucht is van de volksovertuiging. Indien dat waar is, dan is de wet volkomen overbodig. Dan kan die volksovertuiging zich beter uiten in het niet-drinken, dan in het verlangen naar deze wet.

En nu ten slotte. De Minister is met volkomen regt den heeren van Wassenaer en Lohman dankbaar, dat zij hunnerzijds verklaard hebben, dat deze wet niets anders is dan eene politie-wet. Maar dat is juist de vraag, hoe ver de politiezorg van den Staat behoort te gaan. Nu heeft een groot leeraar in het Staatsregt Stahl, gezegd: »Die Polizei ist die Offenbarung der Weisheit des Staates». Wanneer dat waar is — en ik neem het gaarne aan — hoe kan men dan in deze wet eene openbaring van staatswijsheid zien, wanneer men verneemt, dat de Regering zelve van de wet zeer weinig verwacht, wanneer men weet dat zij aanleiding geeft tot zeer veel willekeur en onbillijkheid, wanneer zij door de verbeurdverklaringen die er uit zullen volgen, tot niets anders zal leiden dan tot veel onrust en gemor. Dan zal de Staat de wet moeten handhaven, omdat hij geen twijfel aan zijne wijsheid mag doen ontstaan, maar de wet zal niets anders zijn dan een dood blad.

Deze Minister heeft als rector-magnificus gezegd, dat er veel wetsontwerpen ontworpen en ook wetten gemaakt waren, maar dat zij niet zijn uitgevoerd, en dat men het geheele Ministerie van Justitie en het nieuwe paleis van de Volksvertegenwoordiging daarmede in grondpapier zou kunnen zetten. Ik hoop toch dat al de paperassen betrekkelijk dit wetsontwerp niet tot grondpapier zullen dienen, en dat de Regering zal kunnen overgaan tot het aanbrengen van de wijzigingen die het wetsontwerp aannemelijk maken.

Er heerscht een geest van conciliatie, die tot veel kan voeren, maar ik wensch ten opzichte van die conciliatie niet verkeerd verstaan te worden. Ook ik betreur de indiening van dit wetsontwerp, maar het komt mij voor dat, nu het eenmaal is ingediend, het op het zedelijk gevoel der natie een slechten indruk zou maken, wanneer de Volksvertegenwoordiging, het kwaad in zekere mate erkennende, weigerde iets te doen.

Het is mogelijk dat ik ten laatste nog verplicht zal zijn mijne stem aan het wetsontwerp te weigeren; maar na de woorden, die de Minister dezen middag gesproken heeft, ga ik toch met goed vertrouwen op de beraadslaging over de artikelen in.

De heer **Goeman Borgesius**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Schaepman heeft ons, verdedigers van het wetsontwerp, verweten, dat wij te weinig blijk gegeven hebben van geestdrift en bezieling. Wat zal ik daarop antwoorden, Mijnheer de Voorzitter? Het is zeer moeilijk, dat blijkt ook hier weder, om het allen naar den zin te maken. De een houdt meer van pathos en geestdrift, de ander van nuchtere argumenten. De geachte afgevaardigde uit Breda heeft door zijne straks gehouden rede getoond, dat hij voor zich zijne kracht meent te moeten zoeken in pathetisch en lachwekkende ontboezemingen. Welnu, Mijnheer de Voorzitter, niemand zal hem daartoe het regt betwisten, maar hij duide het ook anderen niet euvel als zij aan een zaakrijk betoog en nuchtere argumenten de voorkeur geven.

Ronduit moet ik erkennen met verbazing de laatste rede

van den heer Schaepman te hebben aangehoord. Nu, sterker nog dan in zijn eerste termijn, heeft hij verklaard dat er in Nederland weinig drankmisbruik heerscht. Maar als dat waar is, hoe is het dan mogelijk, dat diezelfde spreker er onmiddellijk op laat volgen dat het zoo gevaarlijk zou zijn dit wetsontwerp te verwerpen.

Hoe toch kan het gevaarlijk zijn dit wetsontwerp te verwerpen, als werkelijk niet alleen de maatregelen, daarin voorgesteld, verderfelijk zijn, maar tevens het misbruik, dat men beteugelen wil, slechts in zeer geringe mate bestaat?

Verwerping — zoo redeneert de heer Schaepman — zou gevaarlijk zijn, omdat zij een slechten indruk zou maken op het volk, maar in die redenering, Mijnheer de Voorzitter, kan ik slechts het bewijs zien, dat de spreker aan zijn eigen argument nog niet heel vast geloofd. Immers, als het waar is dat het drankmisbruik in Nederland weinig beteekent, dan kan verwerping van dit ontwerp geen slechten indruk maken, maar dan moet integendeel het Nederlandsche volk, dat toch zeker niet uit loutere liefhebberij eene drankwet vraagt, de verwerping vurig wenschen, want waarom zou men strijd voeren tegen een kwaad dat bijna niet bestaat?

Ik meen echter te mogen constateren, dat de geachte spreker zijne stelling, dat het kwaad van weinig beteekenis is, door niets hoegenaamd heeft bewezen. Wel is hij zoo ver gegaan van zelfs het nauwe verband tusschen misdaad en drankgebruik te ontkennen, maar de gronden, waarop die ontkenning steunt, hebben wij niet vernomen. De ontkenning heeft echter het voorregt van geheel nieuw te zijn. Veel heb ik over dit deel der drankquaestie gelezen, maar voor zoover mij bekend, is de heer Schaepman de eerste en de eenige die beweert dat het bedoelde verband niet bestaat. Trouwens de feiten spreken in deze ook al te duidelijk. In Duitschland heeft men een onderzoek ingesteld over 132 strafgevangnissen, met eene gezamenlijke bevolking van 32 000 zielen, en uit dat onderzoek is gebleken, dat onder die 32 000 gevangenen minstens 8000 verslaafde dronkaards werden aangetroffen.

In Engeland heeft een soortgelijk onderzoek plaats gehad met nog opmerkelijker resultaten. Aan 56 directeurs van gevangnissen werd de vraag voorgelegd, hoeveel procent van de misdadigers — ingedeeld naar de verschillende soorten van misdrijven — slagtoffers waren van den sterken drank, en het antwoord van de meesten luidde: 70 of 80 procent. Slechts één bleef beneden 60 procent.

En nu geef ik gaarne toe, dat men hier geene wiskundige zekerheid heeft, maar toch, als men overal, waar men een onderzoek heeft ingesteld, tot ongeveer hetzelfde resultaat is gekomen, dan heeft men niet meer het regt het naauw verband tusschen misdaad en drankmisbruik te ontkennen.

Nu ik toch aan het woord ben, wil ik nog op een ander punt de aandacht vestigen om te doen zien met welk een verschrikkelijk kwaad wij hier te doen hebben, en wel op het naauwe verband dat er bestaat tusschen drankmisbruik en de fysieke ontwikkeling der natie. Dat verband valt terstond in het oog als men een antwoord zoekt op de vraag, welke categorieën van personen de gunstigste en welke de ongunstigste levenskans hebben.

Het is bekend genoeg dat Israëlieten over 't algemeen lang leven. Ongetwijfeld werken daartoe verschillende factoren mede, maar de medici zijn het er vrij wel over eens dat een van de gewichtigste factoren deze is, dat onder de Israëlieten betrekkelijk weinig dronkaards worden aangetroffen.

Daarentegen hebben de drankverkoopers en tappers eene zeer ongunstige levenskans. Uit eene in Engeland opgemaakte statistiek blijkt, dat er binnen een zeker aantal jaren van de 100 landbouwers van zekeren leeftijd er twaalf sterven en van de honderd tappers 36 — dus eene verhouding als 1 tot 3. En toch zou men zoo oppervlakkig zeggen, dat er geen bedrijf is waarbij men aan minder vermoeijenis is blootgesteld en waarmee men gemakkelijker zijn kost verdient. Er moet dus eene andere factor zijn, die op de levenskans der tappers een ongunstigen invloed uitoefent, en zou die factor niet zijn de groote verleiding waaraan zij zijn blootgesteld?

22. Vaststelling van wettelijke bepalingen tot beteugeling van het misbruik van sterken drank. (Algemeene beraadslaging.)

In Engeland wil ook geen enkele levensverzekering-maatschappij meer contract sluiten met personen, die bekend staan als onmatige drinkers. »The United Kingdom Alliance» neemt geheel-onthouders tegen eene lagere premie op en maakt ondanks die lagere premie van deze soort van verzekeren toch nog de grootste winst.

Van welke zijde men derhalve het vraagstuk ook beziet, altijd komt men weer tot de conclusie, dat het hier een zeer groot kwaad geldt. Over de tien liters zal ik met den heer Schaepman maar verder niet twisten, want in mijne eerste rede meen ik aangetoond te hebben, dat de geheele berekening van dien afgevaardigde onjuist is. Als echter die spreker zegt dat hij den werkmán wel twee glazen per dag gunt en dat men den arbeider toch zijn borrel niet mag ontnemen, dan, Mijnheer de Voorzitter, antwoord ik hem: een borrel zal de werkmán ook kunnen koopen nadat dit ontwerp tot wet is verheven, maar in geen geval behoeft gij u ongerust te maken, dat de thans voorgestelde beperkende maatregelen onder de werkende standen, waarvoor gij zoo warm in de bres springt, ontevredenheid zullen veroorzaken, want de werklíeden zelf hebben meeting op meeting beledigd om de aanneming van dit ontwerp te verzoeken. Het is zelfs zoo ver gekomen — en dit is zeker een opmerkelijk feit — dat de sociaal democraten in Amsterdam, eene meeting beledigd hebbende tegen de drankwet, door de kracht der feiten gedwongen, geïndigd zijn met eene motie voor de wet aan te nemen.

Mij dunkt — waar wij op dergelijke feiten kunnen wijzen, behoeven wij ons werkelijk niet meer te verontrústen over het anti-democratische karakter van deze drankwet. Ik geloof echter niet, dat ik door mijne argumenten den geachten afgevaardigde uit Breda zal kunnen bekeeren; — ik geloof ook niet dat hij, ondanks al zijne reserves, voor de wet zal stemmen. Reeds vóór dat het ontwerp hier in behandeling kwam, zag ik in den heer Schaepman een tegenstander. Dat was niet het geval met een anderen bestrijder, die heden het woord voerde, den geachten afgevaardigde uit Dockum. De heer Bergsma heeft tot de Regering gezegd: »gij zijt gezwicht voor pressie, gij hebt een ontwerp gegeven, omdat er iets in de lucht hing, gij hadt de indiening zeer goed kunnen uitstellen, want mijne ondervinding leert mij niet, dat het misbruik van sterken drank toenemend is.» Toen ik dat hoorde, was ik zeer verbaasd. Mijnheer de Voorzitter, ik heb hier eene annonce voor mij, voorkomende in het *Vaderland* van 20 November 1878, waarbij de ingezetenen van 's Gravenhage door eenige heeren worden opgeroepen om een meeting te beleggen, ten einde bij Z. M. den Koning aan te dringen op indiening van een ontwerp van wet tot beteugeling van het misbruik van sterken drank. En wie was de eerste ondertekenaar van die annonce? Het was, met de heeren de Jonge en Gunning c. s., de heer Bergsma, de geachte afgevaardigde uit Dockum. Nu kan ik mij zeer goed voorstellen, dat men, hoe warm ook voor het beginsel gestemd, zoodat men zelfs meêdoet om de trom te roeren en te maken dat er iets in de lucht komt, ten slotte toch, op grond van sommige bepalingen van het wetsontwerp, die men afkeurt, hoe noode ook, tegenstemt. Maar wat ik niet kan begrijpen is dit, dat iemand, na eerst zelf te hebben medegedaan om de zoogenaamde agitatie in het leven te roepen, bij slot van rekening aan de Regering verwijt, dat zij aan pressie van buiten heeft toegegeven.

Mijnheer de Voorzitter! Wanneer ik dergelijke redevoeringen hoor als heden de geachte afgevaardigde uit Dockum heeft gehouden, dan word ik inderdaad ongerust en durf ik niet meer zoo vast gelooven aan de aanneming van dit wetsontwerp, als ik dat gisteren nog heb gedaan.

De heer **W. van Dedem**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch op te komen tegen de bewering van den geachten afgevaardigde uit Nijmegen, den heer Heydenrijk, als of ik in eerbied voor de Kerk zou te kort geschoten zijn.

Ik heb niet beweerd dat de Kerk niet haar plicht zoude hebben gedaan, maar heb alleen aangenomen dat het haar en andere veredelende invloeden niet gelukt is om te voorkomen, dat het misbruik van den sterken drank een betreu-

renswaardigen omvang heeft gekregen. Ik had daarvoor tal van autoriteiten, onder anderen de getuigenis van den geachten afgevaardigde zelve, die juist op dezen grond verklaarde het bondgenootschap van den Staat te aanvaarden.

Ik geloof dus dat het door den geachten afgevaardigde uit Nijmegen tegen mij aangevoerde niet bewijst dat ik, zoo als hij meende, de Kerk niet kennen zou.

De redevoering van den geachten afgevaardigde uit Breda zoude mij daar verder van overtuigen. Indien hij hier de tolk van de gevoelens der Kerk ware geweest, en ik hem goed heb begrepen, ja dan zoude ik moeten erkennen dat ik de Kerk niet kende. Ik meende bijv. dat ook de Kerk het zoude beschouwen als een van de verdiensten van onzen tijd, dat het kapitaal begint te gevoelen dat het niet alleen *regten* heeft, maar dat het ook *pligten* heeft te vervullen, dat ook de Kerk het zoude toejuichen dat degenen, wier middelen en ontwikkeling hen daartoe in staat stellen, in het algemeen belang en bepaaldelijk ook in dat van de minder bevoorregten trachten werkzaam te zijn, en zij niet alleen hun zedelijk, maar gedachtig aan het »mens sana in corpore sano» ook hun stoffelijk welzijn trachten te bevorderen, hun materiele leven trachten te verbeteren. En wat de geachte spreker van het verband tusschen den stoffelijken toestand in Ierland en de dronkenschap zeide, was een reden te meer om mij in dat geloof te bevestigen. Vreemd klonk het mij daarom den geachten spreker, zoo naauw aan de Kerk verbonden, met dat streven den draak te hooren steken. Of heb ik hem welligt verkeerd begrepen?

Ten slotte nog een antwoord op hetgeen dezelfde spreker tegen mij zeide, toen ik beweerde dat deze wet een uitvloeisel was van eene volksovertuiging. Hij zeide: wanneer het eene volksovertuiging was, welnu dan was er geen wet noodig; dan zou het volk van zelf ophouden te drinken. Dit zoude mij haast doen denken, dat de geachte spreker het eens was met hen, die, zoo als hij zeide, in hunne overdrijving hebben beweerd, dat het Nederlandsche volk een volk van dronkaards zoude zijn. Ja, dan zoude zijne redenering opgaan. Gelukkig vormen echter de dronkaard eene minderheid; zij, die het misbruik van den sterken drank betreuren, vormen de groote meerderheid. Met het oog op hen had ik, geloof ik, het regt van eene volksovertuiging te spreken.

De heer **Bergsma**: Ik heb in der tijd op verzoek van den spreker uit Winschoten en den heer de Jonge de Hagenaars opgeroepen tot eene meeting, ten einde den eerstgenoemde in de gelegenheid te stellen de noodzakelijkheid te betoogen dat van Staatswege maatregelen worden genomen tegen het misbruik van sterken drank. Ik heb dat gedaan uit volle overtuiging en hoop steeds aan zijne zijde te staan, ofschoon misschien met minder overdrijving, waar het de bestrijding van dat misbruik geldt; maar wanneer ik hier als lid der wetgevende magt heb mede te werken aan het tot stand brengen van eene wet die werkelijk het doel zal bereiken, dan moet die wet, zullen wij *en connaissance de cause* handelen, met *kalmte* worden besdiscuteerd. Wanneer echter nog niet bewezen is dat het drankmisbruik op zoo schromelijke wijze toeneemt dat het volk er door wordt gedemoraliseerd, behoeft niemand zich te verwonderen over het standpunt dat ik als lid der Kamer inneem, en waarop ik tot het einde der discussie mij denk te plaatsen.

De heer **Stekesz**: Een kort woord, Mijnheer de Voorzitter, tot den geachten afgevaardigde uit Breda. Ik zal dien spreker niet beantwoorden op de wijze zoo als hij het woord tot mij heeft gerigt; de zaak die ons thans bezig houdt is mij daarvoor te ernstig. Trots alle aardigheden van den heer Schaepman blijf ik volhouden dat, wanneer al het geld, dat thans wordt uitgegeven aan sterken drank, besteed wierd aan krachtig voedsel, het volk beter, moreler, krachtiger zou zijn dan thans het geval is; en welke epitheta die afgevaardigde mij naar het hoofd moge werpen als ik mij bemoei met den maatschappelijken toestand mijner arbeiders, ik blijf gelooven dat als ieder, die in grooteren of kleineren kring invloed ten goede kan uit-

22. Vaststelling van wettelijke bepalingen tot beteugeling van het misbruik van sterken drank. (Algemeene beraadslaging.)

oefenen op de lagere volksklassen, dit met hart en liefde deed, eene wet als thans is voorgesteld niet noodig zou zijn.

De heer **Modderman**. *Minister van Justitie*: Na het gesprokene door den heer Borgesius kan ik mij tot twee punten bepalen.

De geachte afgevaardigde uit Nijmegen schijnt van mij verstaan te hebben dat, in de eerste jaren, van dit wetsontwerp geen gevolg voor onze financiën zou voortvloeijen. Dit heb ik niet gezegd. Ik heb gesproken van den eersten tijd, en dit zeide ik in verband met de bewering dat de Minister van Financiën hier thans tegenwoordig moest zijn. Daar de wet eerst met Januarij in werking kan treden, zou in de financiële gevolgen van dit wetsontwerp op dit oogenblik niet behoeven voorzien te worden.

Wat overigens de opmerking van den geachten spreker uit Breda betreft, dat bij mij slechts bestaat eene zwakke overtuiging, een zwak geloof dat deze wet iets zal uitwerken; ik herhaal: van den Staat verwacht ik slechts weinig, maar als de Staat het weinige doet wat hij vermag, dan zal de maatschappij, en di regtvaardigt de groote belangstelling die algemeen voor deze wet wordt gekoesterd, veel kunnen doen.

De algemeene beraadslaging wordt gesloten.

De verdere beraadslaging wordt verdaagd tot den volgenden morgen ten 11 uur.

Daarna wordt de vergadering gescheiden.

VERBETERINGEN.

In de rede van den heer *Wintgens*, voorkomende op: bladz. 1366, kol. 2, reg. 4 v. b., staat: kan; lees: » mag »; aldaar, reg. 16 v. b., staat: slechts ten; lees: » slechts alleen ten »; aldaar, reg. 23 v. b., staat: personen; lees: » patentpligtigen »; aldaar, reg. 37 v. b., staat: dat; lees: » het toenmalig »; bladz. 1367, kol. 1, reg. 24 v. o., staat: en van de; lees: » en aan de »; aldaar, reg. 9 en 10 v. o., staat: getal wordt; lees: » op kleiner schaal wordt ».

Op blz. 1291 is aangekondigd dat is ingekomen een adres van de Synodale Commissie der Christelijk Gereformeerde Kerk, bevattende adhaesie aan het wetsontwerp houdende wettelijke bepalingen tot beteugeling van het misbruik van sterken drank. Daarvoor moet worden gelezen, dat de bedoeling van het adres is » om de Regering en de Kamers op de toename van het kwaad te wijzen en te verzoeken daartegen wel zoodanige maatregelen te willen nemen, welke onder den zegen des Heeren tot vermindering en wering kunnen strekken ».

